

ŽIVLJENJE IN SVET

Štev. 11.

Ljubljana, dne 15. marca 1929.

Leto III.

Ignosus

Pri vrelcih našega življenja

Človek in sreča — Kaj je sreča? — Sreča je tudi plod zdravja — Biologija in socialno življenje — Izrod in prerod — Zakon bodočnosti bo zakon zdravih Manj otrok, a več zdravih in krepkih!

Ni ga skoro človeka, ki ga ne bi zanimalo vprašanje, kakšen zmisel ima človeško življenje. Ni vsem dano, da bi

ga reševali samostojno, in tako je prav; ogromni večini ljudi odgovarjajo razna verstva. Vprašanje o zmyslu življenja

je tipično versko vprašanje. Ž njim pa se bavi tudi modroslovje. Če si ogledamo odgovora, ki nam ju dajeta obe smeri človeške misli, spoznamo, da se v bistvu ne razlikujeta. Vsa naprednejša verstva in skoro vsi modroslovci označujejo za smoter človeškega življenja srečo. Dočim modroslovec misli predvsem na srečo tega sveta, jo bogoslovec prenaša v »onostranstvo«: v »posmrtno življenje«, v »nirvano« itd. Toda v novejšem času se je človeštvo naveščalo besed o solzni dolini tega sveta in lepih obetov o onostranski sreči; opazilo je, da mu niti modrovanja učenih mislecev ne morejo pokazati poti, na kateri bi posamezniki in narodi našli zaželjeno srečo, t. j. dosegli svoj končni cilj. Zato se danes navaja dolga vrsta činiteljev, ki naj priskočijo na pomoč.

Tehnika pomagaj obvladati prirodne sile in jih vpreči v smotreno službo človeka, prirodne vede naj preščejo skrivnostne vire našega življenja, zakone, ki jim podlega vsaka stanica, da, vsaka molekula našega telesa, delovanje naših organov, vse kar tvori živo celoto, ki se imenuje človek. Kemija naj še posebej rešuje zapletene probleme človeške prehrane. Medicina naj skuša ubiti stoglavega zmaja, ki nenehoma ograža človeško življenje — nalezljive bolezni; naj se nauči tako popravljati motnje v našem organizmu, kakor ume dober urar odpraviti motnje v mehanizmu ure. Socialne vede naj proučujejo, kako bi se uredili družabni odnosi med ljudmi, da bi prenehale kričeče razlike med bedo in bogastvom, med delom in kapitalom in da bi zavladale na zemlji paradize. Vse to bi bilo, kaj pa da, jalovo, če bi pozabili, da morajo postati ljudje srčno boljši, umstveno naobraženi; gre torej tudi za vprašanja kulture, vzgoje, umetnosti. Če bi datje premišljevali, bi se naši vidiki še bolj razširili. Vsi vemo, da omenjene sile nenehoma delujejo v tej smeri. Tehnika nas preseneča z novimi izumi, prirodne vede z novimi, za nas vse pomembnimi izsledki, medicini je uspelo, da je nekatere morilke človeštva (na pr. kugo, koze) že dokončno izgnala iz omikanih dežel, skoro vsak dan iznajde kaj novega v boju zoper nešteto armado bolezni. V socialnem, gospodarskem, političnem svetu stoji baš naše pokolenje sredi težkih bojev za uveljavljanje socialnih izsledkov in načel v dejanskem življenju. Vzgoja in kultura — vse se nepresta-

no premika in pomika, vse življenje omikanega človeštva postaja čedalje večji in uspešnejši boj za srečo, ta namišljeni ideal nekje na koncu vseh prizadevanj, vse vere, vsega vztrajnega dela. Res je, da ni vse tako, kot se oznanja: tehnika osvoboduje človeštvo, a pretvarja človeka v sužnja strojev, ustvarja pogoje za srečo, a daje vojnim strastem strahotne pripomočke, da se še bolj razmnoži beda na svetu. Prirodne vede so še vedno na začetku svojega razvoja. Napredek medicine se nam zdi prepočasen; samo tuberkuloza in rak pokosita milijone ljudi. — Mnogi bolezenski pojavi se prenašajo na socialno področje, a tu je boj na težji; niti socialne revolucije ne morejo rešiti problema človeške bede. Ostane nam velika tolažba, da bi bilo takoj boljše, če bi imeli ljudje več srca in več zdrave pameti. Stvarni napredek v tem pravcu pa je sila počasen in zamotan: srčna kultura se zanemarja, suho razumarstvo pa pospešuje pohlep, ošabnost, vladoželjnost, ozkosrčnost in napačno prosveto. Kolikokrat se spodrsnemo nazaj, ko smo mislili, da smo napredovali!

To so problemi našega časa, ki niso od danes do jutri, kakor ni naš čas od včeraj do jutri; rod se izmenjuje za rodom in drug izroča drugemu testament svojih verovanj in prizadevanj za uredničenje zemeljske sreče. Rekli smo, da se je človeštvo naveščalo verske sugestije, češ, da je naš svet solzna dolina. Človek je postavljen v to življenje, na ta svet, ve, da tu preživi dobo svojega življenja in sme upravičeno zahtevati, da mu to življenje postane kar najmanj breme, ta svet pa kolikor le moči paradize. To je bistveno hotenje našega časa; iz te kakor skale čvrste vere prihajajo na dan vedno novi tokovi, pretvarjajoči se v brzice, reke in veletoke; mislimo neštete sodobne pojave, pokrete, gibanja, ki gredo za izboljšanjem vseh pogojev srečnega človeškega življenja.

Toda pojem sreče je namišljen, je le fata morgana, divna mavrična prikazen na daljnem obzorju poedinčevega življenja in na horicontu množic. Če prenesemo nekaj meglenih pojmov o človeški sreči pod drobnogled kritične pameti, bomo takoj spoznali, da ima tako zvana sreča, t. j. občutje popočnega zadovoljstva s samim seboj in s svetom, popolno ugodje življenja, več vrtecev. Nekateri so nam dobro znani. Zroč v njihove temačne, brezdane globine, v

mo, da stojimo pri vrelih, ki iz njih priteka človeštvo samo. Ni namreč sreče za narode, za množice, če niso biološki izviri čisti in zdravi, ali z drugimi besedami: da neka množica doseže izvesten minimum vsega tistega, kar daje življenju značaj zadovoljstva in ugodja, mora imeti kar največ biološko zdravih poedincev. Rasa mora biti zdrava. Zdravo pleme. Slaba drevesa rade slabo sadje. Vsak živinorejec pozna »skrivnost«, kako se izboljša pasma. V vsej narodi opažamo — po Darwinu — neprestano prizadevanje, da se razvijajo boljše, za življenje sposobnejše lastnosti živih bitij na škodo slabših in slabih. Človeštvo tvori in stvarstvu svet za se: drugod izvršuje izbiro naroda sama z nezavestnimi instinkti, človeštvo — takisto del te narode — pa utesnuje, kroti, kultivira svoje nagone v interesu kulture, napredka, sreče. — Zato pa človek lahko izbira zavestno, po sistemu, premišljeno, v kolikor more presoditi potrebo, da pokaže instinktu pravo pot. Lahko je ribam sploščiti milijone mladih rib, ki se od njih v boju za življenje ohrani le nekaj individuev, dočim vsi drugi poginejo. Človeštvo je na najvišji lestvici živih bitij, zaveda se socialne vrednosti vsakega svojega člana, vseh njegovih energij, vsega zaklada njegovih razmnoževalnih kafi. Človeštvo uvaža v svoje prirodno življenje načela ekonomije, gospodarnosti: tako dobivajo nekaj megleni pojmi o biološkem obnavljanju človeške vrste, o rasi, o ploditvi, o telesnem in duševnem zdravju tak pomen, da enakega niso imeli nikdar v zgodovini. Hvala gre prirodnim in socialnim vedam, ki so osvobodile človeka dednih predsodkov in škodljivega sramu pred resnimi problemi, ki zadevajo samo bistvo človeškega rodu; vzgon vsemu gibanju pa daje staro, večno hrepenenje po sreči, po ubranosti vseh sil v človeku, po blaženem ugodju, ki izhaja iz idealne harmonije zdravega telesa in zdravega duha.

Posamezniki so dosegli v vseh časih ta vzor. O starih Grkih je dolgo držalo mnenje, da so tudi kot narod, v množici, uresničili ideal posameznika: zdrav duh v zdravem telesu, telesna lepota združena s srčno dobroto. Njihovi umetniki so klesali iz marmorja divne človeške like, ki še danes prepričevalno pripovedujejo o grškem idealu moškega in ženskega tipa. Še danes rabijo na lepotnih tekmah za višino in strojnost

ženskega telesa merila grških kipov, ki predstavljajo Venere. A danes ne verujemo, da bi bili stari Grki tako idealen narod, kakor so se videli dobam, ki so iskale svoj vzor. Nekaj resnice pa je vendar le v tem: ta narod je imel krasen instinkt za biološke vrednote življenja, imel je podzavesten vzor, ki bi ga danes imenovali evgenika. Znane so grške olimpjade; poznamo grško vzgojo mišic in možganov — dveh telesnih sil, ki se nista izrodili niti v dobi, ko je pod pritiskom Makedoncev propadla grška politična moč. Ta vzor se je prenesel tudi v Rim, ki je bil središče in žarišče sodobnega sveta tako dolgo, dokler mu ni pod vplivom križan.a zamrl instinkt za rasno čistost, za harmonijo duha s telesom, za zdrave mišice in zdrave možgane. Krščanstvo je obrnilo človeško pozornost v notranjost in odtod v onostranstvo; skrb za telo, za zdravje, za snago je bila v luči novega, orientalsko-mističnega nauka ničeva in grešna v primeri z duhovnimi vzori, z usodo posamezne duše na neizmerno težki poti med paradizem in peklom. Tako so morala poteči mnoga stoletja, da je čut za biološke vrednote življenja zopet otajal led predsodkov in napačne sramežljivosti. Vendar lahko trdimo, da je pravi preobrat nastopil stoprav v naših dneh: Danes se največji, najpametnejši ljudje posvečajo vprašanju, ki jih je v davnih časih rasni instinkt Grkov samo občutil, doumel pa bolj v slutnjah in znanstvenem tipanju kakor v zavestnem premišljevanju in primerjanju z ostalimi živimi bitji.

Naša doba stoji v znaku odtujevanja idealu onostranske sreče in rešitve pred večno pogubo (kar pa ne pomeni: odtujevanja samim nadčutnim vzorom) in približevanja idealu tostranske sreče in rešitve pred telesno pogubo izroda in manjvrednosti. Zadostuje, če navedem zgolj dva dokaza: silno razširjenost sporta in telesne kulture sploh in počasno, a stalno prehajanje evgeničnih načel v zakonodajo naprednih držav. Sport znači kult energije in telesnosti (duševnost si bo slej ali prej priborila mesto, ki ji gre v zdravem telesu), evgenika pa pomeni večjo smotrenost pri razmnoževanju človeškega rodu, zavestno pospeševanje onih sil, ki rase prerajajo ali regenerirajo. Kljub tolikšnemu hrupu se biološke norme, ki jih je opazil v narodi genialni Darwin, tudi zavestno uveljavljajo, nehote s podporo

onih, ki ne priznavajo darwinizmu niti tega, kar je v njem nepobitnega.

Večni ritem življenja ima svojo plimo in oseko: v vseh nas so njegovi valovi, degeneracija in regeneracija, izrod in prerod sta neprestano na delu. Stari rodovi izumirajo ali se osvežujejo z novo, zdravejšo krvjo, plasti mestnega prebivalstva se neprestano prenavljajo z dotokom iz primitivnejšega, a prirodno pristnejšega okolja — s kmetov. Alkohol, spolne bolezni in nenaravno življenje nenehoma degenerirajo, a novi, sveži dotoki prerajajo; naplavine manjvrednih, dedno obremenjenih in degeneriranih ljudi stoje ob strani tega procesa; one so breme vsake generacije, največja skrb družbe in države, gnezdišče biološkega strupa in — kakšno nasprotje! — včasih izhodišče velikih umetniških individualnosti, ki nas slepe s svojo kulturo in izvirnostjo.

V to mogočno mnogozvočje človeškega življenja se vpletajo kakor zvoki mističnih, iz daljave vabečih velikonočnih zvonov klici po sreči, po blaženi ubranosti; klici hrepenjenja po življenju, ki bi bilo resničnejše in polnejše od našega. Mi jih razločno zaznavamo v današnjem hrupu in čutimo, da je tik pred nami čas, ko bo človeštvo pristopalo z večjim spoštovanjem k vrelcem novega življenja in svoje sreče. Prešlo bo od nesmiselnega številčnega razmnoževanja h kakovostnemu (kvalitetnemu) razmnoževanju: evo biološkega ideala bodočnosti! Živlenskost (vitaliteta) človeštva ne bo več v številu, temveč v telesnih in duševnih vrlih. Zato zremo s pomilovanjem na Mussolinija, ki poziva svoje »podanike«, da razmnože število Italijanov. Ali je problem narodove velikosti v tem, da neprestano obremenjuje svojo vitaliteto, svojo biosocialno prožnost z množicami individuev, ki nima zanje ne prostora niti hrane?! Vse kaže, da je ta imperialistični nazor na zatonu, ker so mu ljudje zgolj hrana za topove in material za poneumnjevanje. V Veliki Britaniji se je že ponovno razpravljalo v parlamentu o racionalizaciji razmnoževanja prebivalstva; tudi tam ni problem: veliko otrok, temveč: zdravo, krepko potomstvo. Na Češkem je bil vložjen predlog, ki se nam zdí vreden diskusije: četrto otrok v eni rodбини znači maksimum, ki ga sme zahtevati družba; nadaljnji porodi se smejo preprečiti s sredstvi, ki jih daje medicina. Ključ o depopularizaciji (razljudenju)

Evrope se nam ne vidi preveč žalosten, če se na drugi strani v vseh državah uvajajo evgenična načela, če se goji čut za biološke kvalitete človeškega življenja, ako pada umrljivost in se izboljšujejo socialne razmere. Ako se bo dala uresničiti le senca večnega ideala splošne, množestvene sreče, je ne bo dosegla množica slučajno naplojenih ljudi, temveč občestvo, ki bo črpalo svojo biološko-socialno kontinuiteto iz zdravih tal, družba, ki bo dajala kakovosti prednost pred količino. Sreča je bila zmerom opojno vino za odbrane ljudi in samo s stopnjevanjem telesnih in duševnih vrlih — v lepi ubranosti obeh plati — utegne množica kedaj doseči, da ji bo sreča in zadovoljstvo sama po sebi dana življenska lastnost. Tako stopnjevanje pomeni smotreno izločevanje degenerativnih vplivov, znači povzdigo nivoja, kakovosti in življenske sposobnosti; pomeni ravnovesje med mišicami in možgani.

Prvo, kar moramo zahtevati, je to, da se naše ljudstvo reši iz teme predsodkov in praznoverja, da se dvigne njegov umstveni in srčni nivo. Tako ljudstvo bo dojemljivo za nova načela, ne bo iz lepe nevednosti zametavalo tega, kar pomeni vsaj polovico človeške sreče. Konkretno se upira naš kazalec na gesla: Evgenično vzgojo v šole in med ljudstvo, širjenje biološkega in higijskega znanja v najširših plasteh, boj alkoholu in spolnim boleznim, vzgoja k spolni čistosti in vzdržnosti. Z druge strani je treba prežeti tudi zakonodajo z novimi načeli: ne pospeševanje števila zaroda (ki najbolj obremenjuje socialno šibke sloje), marveč zavestno pospeševanje kvalitete narajčaja, zato najprej in predvsem zdravniška preiskava zaročencev pred vstopom v zakon, absolutno obvezna, ker je stvarno važnejša od potrebnih ali ne nujih poročnih aktov. In še dalje v tej smeri: Umetna sterilizacija izrazitih patoloških tipov; težkih degenerikov, zločincev, ki so sejačci fizične pogube.

Brez tega ni pota k sreči. Blaženost, ki jo je stari Platon proglasil za cilj družabnega (političnega) razvoja bo poleg vzgojnih, duševnih činiteljev sad sistematičnega prizadevanja, da očistimo in povzdignemo vrelce, ki iz njih dotekaj človeštvu nov zarod in da pripravimo temu zdrava, rodovitna tla zemljiskega življenja.

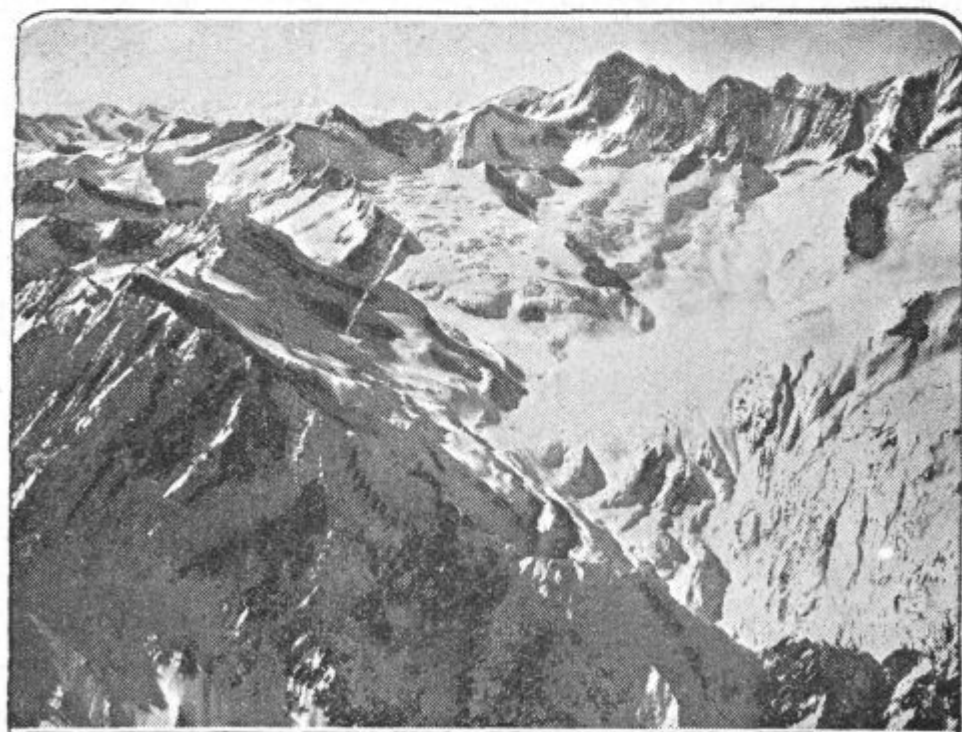
France Bevk

Gospod Pokoren na Onem svetu

2

Na cesti se je Pokoren za hip zavedel, hkratu pa je občutil večjo pijanost nego kdaj prej. Vzdušna soparica je pritiskala na zemljo. Iz vseh potnic telesa mu je lil znoj, za senci ga je tiščalo z dvema ogromnima dlanema. Pokoren je imel občutek, da ga dvoje rok drži za glavo kvišku, on pa brca z nogami in se poganja dalje. Pred njim je ležal drevored. Po sredi drevoreda so visele luči, ki so imele medlo, z mavričnimi kolarbarji obrobljeno svetlobo. Po obeh straneh so stale vrste dreves, po več vrst na vsaki strani, v neskončnost... Bilo je, kakor da se drevesa sučejo neprestano okrog svoje osi. Iz tega plesa je videl Pokoren prihajati čudno bitje, ki je imelo štiri človeške noge in eno samo glavo. Taka bitja je Pokoren svoj čas dobro poznal, saj se je nekateri večer tako vračal z ljubezenskih sestankov, a ta večer ni mogel pomniti, kaj pomeni to.

Tem manj, ker so se noge plodile in postajale mnogoštevilne, iz štirih nog osmero in nato neskončno število... V tistem hipu je ugledal drugo prikazen. S počasnimi koraki mu je prihajalo naproti nekaj, kar je bilo po velikanskem trebuhu podobno pajku na dveh nogah. Čez trebuh je bil prepasan svetel usnjat pas. Ta je Pokorna tako živo zbudel v oči, da ni videl ničesar drugega od pasa, ki se je vrtel okrog njega in se je mahoma sam znašel v njem. Prepasan z mavričnim pasom, ki ga niti z vihrajočimi rokami ni mogel doseči, je hitel dalje; rad bi bil padel na tla, da bi se odpočil, a ni mogel pasti. Ustavil se je z vso silo... Nešteto nog je prišlo do njega in šlo dalje, Pokoren se je zbal, da se ne zaplete vanje. Ko se je znova pogнал dalje, je spoznal, da so vse brezštevilne noge njegove in da so baš one, ki mu delajo hojo nemogočo. Naj jih je

IZ PTIČJE PERSPEKTIVE

Mogočni masiv švicarske gore Finsteraarhorna, kakor se kaže iz letala

premikal kakorkoli, se je nekaj zmedlo v njih, da se je jedva vzdržal pokoncu. Kako lepo je, kadar ima človek samo dvoje nog in prestavlja zdaj desno zdaj levo...

Iznad mestnih hiš, iznad dreves je vstajal velik oblak, ki je rastel čez pol neba in se vžigal v bližinih. V zračno soparo je pod drevesi zapihal topel veter in nosil prah v obraz in v oči. Bližala se je nevihta.

Pokoren ni videl vsega tega, le čutil je v zamolčki podzavesti, kakor da se pokrov ogromne rakve zapira za njim. Nenadoma ga je obsvetil blisk. Ni bil rdeč, ampak bel, prihajal je v ravni smeri vzdolž drevoreda in je sijal v dveh pramenih. Pokoren je občutil ščemečo svetlobo v dnu zenic, zaprl je oči in stisnil ramena — čakal je treska. Treščlo ni, bilo pa je slišati obupen, piškajoči glas trobente, svetloba je bila čedalje bolj ščemeča, vse drevje je gorelo od nje, dvesto metrov dolga Pokornova senca se je krajšala in gostila... Vedel je, da se nekaj strašnega godi z njim. Rad bi bil ubežal, a je čutil, da pas, ki ga je obkrožal, popušča in je izmed neštevilna nog zamenjal izbiral tisti par, ki bi ga najurneje zanesel med drevje. Obstal je na mestu... V tistem hipu je švignilo mimo njega nekaj ogromni raketi podobnega, slišal je psovko, ki je ni razumel, svetloba se je prevahala čezenj in izgubila...

Pokoren se je nenadoma zavedel: »Avtomobil!« Nekaj mrzlega ga je spreletelo po životu, premaknil se je s svojimi številnimi nogami ko gosenci in se boril v pasu, ki je bil vse ožji in se mu je zdelo, da že z roko zadeva obeni, dasi ga zgrabiti ni mogel.

Priletele so drobne kaplje dežja, blisk je pretrgal noč na dva kraja. Zdajci Pokoren ni čakal strele, čakal je avtomobila in odskočil v stran. Bilo mu je lažje, kajti začutil je, da je vso vrsto nog izgubil na poti in jih je premikal le dvoje, težkih ko svinec. Zagrmelo je, nenadoma so ugasnile luči... Vsa dolga vrsta luči z mavričnimi obroči hkratu. Nastala je gosta tema, ki so jo medlo razsvetljevali le bliski. Velike kaplje dežja so bile gostejše. Oblak se je razpel čez vse nebo, podrhtevalo je v njem in bobnelo kakor pod ogromnim obokom temnega podzemlja.

Pokoren se je ustavil in se ozrl. Nekaj mrzlega ga je spreletelo, zdelo se mu je, da se v resnici nahaja v tujem svetu, v katerega se je pogreznil z ma-

vričnim pasom, z neštevilnimi nogami, z žarko, slepečo lučjo in z zateglim glasom, ki je letel čezenj in se pogreznil v temo. Vse drugo je ta hip ugasnilo, le ena slika je jasno blisknila v njegovi zavesti: »V naj—kraj—šem ča—su boš u—mrl na ce—sti...« Glas, ki je odmeval skozi njegovo zavest, je bil mogočen, proroški... Grom, ki je zamolklo bobnel v podzemlju, mu je pritrjeval.

Pokoren je postal zmeden. Zdelo se mu je, da je nekam zašel, da se ne more več rešiti in sploh ne ve, kaj se z njim godi. Oprijemal se je dreves in taval z rokami, kakor bi plaval nekam v daljo, in iskal z očmi. V daljavi je zagledal rdečo luč, ki je sijala nepremično; eno samo rdečo luč. Imel je občutek, da je ta rdeča luč njegovo edino oko, ki ga more doseči skozi temo, skozi kaplje dežja, ki so padale vse gosteje, kakor da propušča velikanski temni strop...

Novi bliski so zažareli, rdeča luč je ugasnila, a je zasvetila znova. Pokoren jo je lovil z rokami, znova ga je objemal mavričen pas, noge so bile številneje in so pretakale njegovo telo kakor veliko kapljo, da je bila glava zdaj spodaj zdaj zgoraj in vendar ni udaril s čelom ob tla... Občutil je mokroto po obrazu in po rokah, zdelo se mu je, da je padel v vodo in je poizkusil plavati, a ni našel trdne opore na toplih kaplah, ki so padale neprestano in z vedno večjo silo... Hip zavesti je prekinil vse prejšnje občutke in doznatke, dognal je trudoma, da je zmanjkalo dreves in se je v blisku zamajala prva hiša nad njim ter se posuša v temo na njegovo glavo...

Izpod razvalin ga je dvignila luč, ki je zagorela po vsej ulici in je sijala njena meglena svetloba skozi goste kaplje plohe, ki je lila na tlak, se nabirala v hudournike in gohtala skozi mreže v podzemskie rove.

Luč je Pokorna iztreznila v tolikšni meri, da se je nagnosko pognal dalje, dosegel obok, ki se je spenjal nad delom stranske ulice, in se stisnil k zidu.

Pod obokom je bil mrak. K pisanemu plakatu se je stiskal parček, ki ga je Pokoren jedva razločil od ozadja. Prvi hip je mislil, da ima plakat tako veliko sliko, šele ko sta se odtrgala in bežala po cesti, je spoznal, da sta bila živa človeka. Iz tega spoznanja, ki je bil prvi poizkus njegove jasne zavesti, da bi si priboril svojo veljavo, je začel razločevati tudi druge stvari. Videl je na primer, da ni nikogar na ulici, da pada

ploha z nezmanjšano silo in da se nahaja v bližini Tržne ulice, iz katere ima prav tako daleč domov kot k Mežku. Spoznal je končno, da ni mogel biti drugje nego v drevoredu neke ceste, dasi so mu ble nekatere podrobnosti nejasne in so mu v razmišljanju, da bi jih razrešil, le še bolj divje zaplesale pred očmi. Docela jasno pa mu je bilo, da je še živ, saj je čutil svoje telo in celo Mežkov ključ je rožljaj poleg njegovega v žepu. Le eno mu je bilo nejasno, kako da je bil tako pijan, tak se še nikoli ni vračal domov. Če bi ga bila doletela smrt, bi ne bil vedel, kje je.

Dež je padal redkeje, Pokoren je stal oslonjen s hrbtom na plakate, razglase in smrtna oznanila, držal roke v žepih, držetal po telesu in čakal, da se zvedri. Polastila se ga je trudnost, nova pijanost mu je silila v možgane. Le stežka se je zadrževal, da ni zaspal in zdrknil na tla. Da bi premagal spanec, se je vzravnal in poskusil brati lepake. Prav pred njegovim obrazom je bila nalepljena velika črno obrobljena osmrtnica. Bolj s humorjem nego z resno voljo, da bi izvedel, kdo je umrl, je prebral:

»I—van Po—ko—ren.«

Ivan Pokoren, ki je slonel z obema rokama na vlažnem zidu, svojim očem ni verjel. Humor se je spremenil v bridko resnobo. Vse moči je napel, da je prečital še besede, ki so stale tik pod črnim križem in čez katerega je bila položena palmova vejica.

»Tužnim srcem naznanjamo vest, da je naš...«

Vse se je ujemaio. Do besede. Pod imenom je stalo: »Uradnik, tajnik pevskega društva...« In čisto spodaj: »Zalujoči ostali.« Kar je bilo tiskano vmes, je bilo tako drobno, da Pokoren v mraku in radi nepokornosti čutov ni mogel razbrati.

Blo je jasno zadosti. Pokoren ta hip ni pomislil, da je prejel nekaterekrat v življenju pomanjkljivo naslovljeno pismo, ki ni bilo njegovo — ta trenutek ni bilo treba pomisliti ničesar več. Koga izmed vas, ki bi bral smrtno oznanilo o svoji osebi, ne bi pretresla mrščavica? Kdo izmed vas bi v takem primeru ne pomislil resno, ali je še živ, ali je pa morda mrtev in ga varajo le njegovi čuti? Kako moremo tedaj zameriti ubogemu Ivanu Pokornu, če ga je pretresla osmrtnica do dna mozga in je, kolikor mu je pustilo pijano stanje, še enkrat resno pretehtal vse okoliščine, da bi ugotovil, ali se nahaja na zemlji kot njen

stalni prebivalec, ali je prišel iz podzemlja kot njen začasni gost. Pomislil je trudno na gospo Evdoksijo in njeno mizico, na proroške besede duha o njegovi najbližji smrti in na mavrični pas, na neštetične noge, na slepečo luč in obupen brlzig avtomobila, na neskončno temo in podzemsko bobnenje, iz katerega sta ga spravila znova voda in luč na dan... Smrt si je predstavljal vendarle drugačno, z bolečino združeno. Ali je zato tako, ker je bil pijan? Motilo ga je, ker je občutil samega sebe, ker ni bil lahek, kakršne si je mislil duhove, ampak neznano težek. Morda je to le občutek; saj mora imeti neko težnost, ako hoče hoditi po svetu, drugače bi ga odneslo v zrak... Ljudem pa je neviden...

Kam naj gre? Domov? Predstavljal si je samega sebe na mrtvaškem odru. Saj je moralo preteči vsaj dva dni, kar se je nahajal v brezdanji temi. Med tem so natisnili velika naznanila in jih nalepili na zidove... Mežek ga že čaka... Jezi se, saj mu je obljubil, da pride takoj. Kaj on ve, kako kratek čas je na onem svetu, kjer ni našel počitka, dokler ni izpolnil svoje svete obljube, četudi je truden in zaspan.

Dež je ponehal. Le redki, droben rosi podoben je padal na ulice. Ne da bi dalje pomišljal, je Pokoren stopil na ulico in krenil proti Mežkovemu domu.

Spotoma je mislil. Bil je čimdalje huje razočaran. Onostranstvo si je mislil vse drugače. Mežek bo zijal, ko mu bo iz obraza v obraz brez spiritistične mizice in gospe Evdoksije povedal vse, kar ve o Onem svetu: »Tavanje skozi temo, ničesar drugega, dragi prijatelj.« Zagodrnjal je, da je spoznal, ali bo mogel govoriti s človeškim glasom. Glas je bil nespremenjen.

Na drugi strani ceste mu je prihajal po pločniku naproti človek, ki je imel roke v žepih in glavo v prvitem ovratniku sukniča. Pokoren je pazil, ali ga bo videl ali ne. Tuj človek se ni ozrl, šel je mimo, kakor da razen njeza ni nikogar na ulici. Bil je tedaj neviden in njegovi koraki za človeško uho brez glasu.

Pospešil je hojo, da bi čimprej izpolnil svojo obljubo in se vrnil, odkoder je prišel...

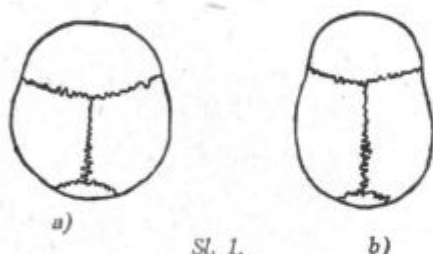
Dr. Božo Škerlj

Oblika in prostornina lobanje, teža možgan in inteligenca

Z obraza, po izrazu oči, po visokem čelu radi sklepamo, da je opazovanec inteligenten. Ali je ta, prav za prav dalekosežni sklep upravičen? Ali se res za visokim čelom skrivajo pametni možgani? Smemo sklepati po velikosti in obliki lobanje na kakovost njene vsebine?

Na ta vprašanja dobimo dokaj različne odgovore. Predvsem moramo razlikovati dve struji: *znanstveno*, ki sklepa šele iz točno dognanih podatkov in *neznanstveno*, ki »dožene«, kar hoče dognati. Preden preidemo na točne izsledke, moramo, na kratko opozoriti na kvarno, neznanstveno delo druge struje.

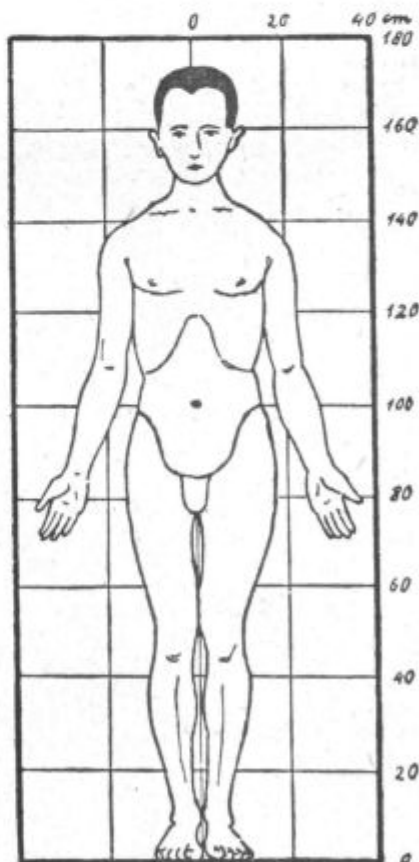
ko je imel Ammon — kakor je sam mislil — zbran zadosten material, da bi ž njim dokazal svoje trditve — je utihnil: *dokazov ni bilo!* Če poiščemo ozadje te smeri, spoznamo, da je *neznanstvena*, ker je *politična*. To nam dokazujejo v najnovejši dobi nemški rasni teoretiki, ki imajo cilj pokazati, da so najsposobnejši ljudje pripadniki nordijske rase, čije tipičen znak je dolga glava, v zvezi s plavimi lasmi in modrimi očmi. Poleg drugih štejemo med glavne propagatorje te struje H. F. K. Güntherja in O. Hauserja, ki prepričujeta svet o tem, da so *Nemci*

Sl. 1.
a) kratkoglavi tip lobanje
b) dolgoglavi tip lobanje

Kadar motrimo lobanje od zgoraj, razlikujemo »dolge« in »kratke« (glej sl. 1.). Razmerje med dolžino in širino izražamo z lobanjskim indeksom, čigar formula je: $\frac{\text{širina} \times 100}{\text{dolžina}}$, t. j. izrazimo širino v odstotkih dolžine. Meje posameznih indeksov so seveda umetne in mednarodno dogovorjene. Tam, kjer je širina nad 80 % dolžine, govorimo o kratko- (okroglo-) glavosti; tam pa, kjer je pod 80, o dolgo- (ozko-) glavosti; za večjo točnost nam tu ne gre.

Neznanstvena struja, ustanovljena po Francozu grofu Gobineauju in razširjena predvsem po ponemčenem Angležu H. S. Chamberlainu in Nemcu Ammonu, je trdila in širila mnenje, da imajo *dolgoglavi* ljudje *večje* možgane, da so bolj pametni, da najdemo med inteligenco, v vodilnih vojaških krogih itd. več dolgoglavcev nego v tako zvanih nižjih slojih. V trenutku,

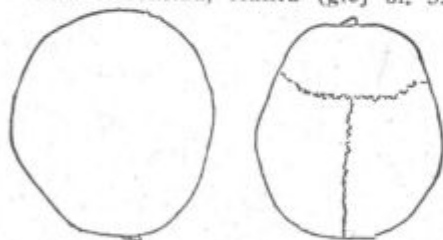

Sl. 2.
Cerebralni tip
(Po Baueriu)

tako rekoč edini upravičeni nosilci nordijske dolgoglave rase in da jim gre že radi tega, če ne prvo, pa vsaj vodilno mesto med narodi. Ker ne morejo trditi, da bi bili n. pr. Aleksander Veliki, Cezar, Dante, Napoleon, Berlioz, da, celo sam Kristus in drugi — Nemci, trde, da so bili pripadniki nordijske rase. Dokazati tega seveda ne morejo. Vendar pa ni poglobitnega pomena vprašanje, ali so znaki nordijske rase res tako potrebni za večjo inteligenco ali ne, marveč, *ali je sploh inteligenca odvisna od oblike lobanje?* S tem vprašanjem prehajamo na polje znanosti; iz odgovora si šele naredimo sklepe, *ako bodo dovoljeni* — veda pa jih niti tedaj ne sme izrabljati politično.

Pri človeku razlikujemo razne sestavne (konstrukcijske) tipe in sicer po Sigaudju štiri, med katerimi je tudi cerebralni (po naše približno možganski). Ta tip (glej sl. 2.!) najdemo, po Mc. Auliffeu in Chaillouju, ponavadi pri kratkoglavcih. Še močnejši dokaz o tem, da pametni možgani niso vezani na dolgo obliko lobanje, je doprinesel Nемеc Weidenreich, ki objavlja prav o nemških duševnih velikanih: Leibnitzu, Kantu (glej sl. 3.),

a)

Sl. 3.

(Po Weidenreichu)

b)

a) Leibnitz, lobanjski indeks 90.3

b) Kant, lobanjski indeks 88.5

Goetheju, Schopenhauerju, Beethovenu i. dr. točno dognane številke. Vsi imenovani so bili kratkoglavi. Na Švedskem je mogel Nyström dokazati, da je med kratkoglavci več pripadnikov »višjih«² stanov nego med dolgoglavci, čeprav tam v splošnem prevladujejo slednji.

Potemtakem ni dvoma, da imamo med kratkoglavci, ki jih nekateri nemški rasni teoretiki tako zaničujejo, tudi jako duhovite ljudi. *Od oblike lobanje inteligenca praviloma ni odvis-*

na, če, potem prej v prid kratkoglavcem. Okrogla lobanja nudi pri manjši uporabi »stavbnega materiala«² (kostne snovi) *razmeroma* večjo prostornino za možgane nego dolga.

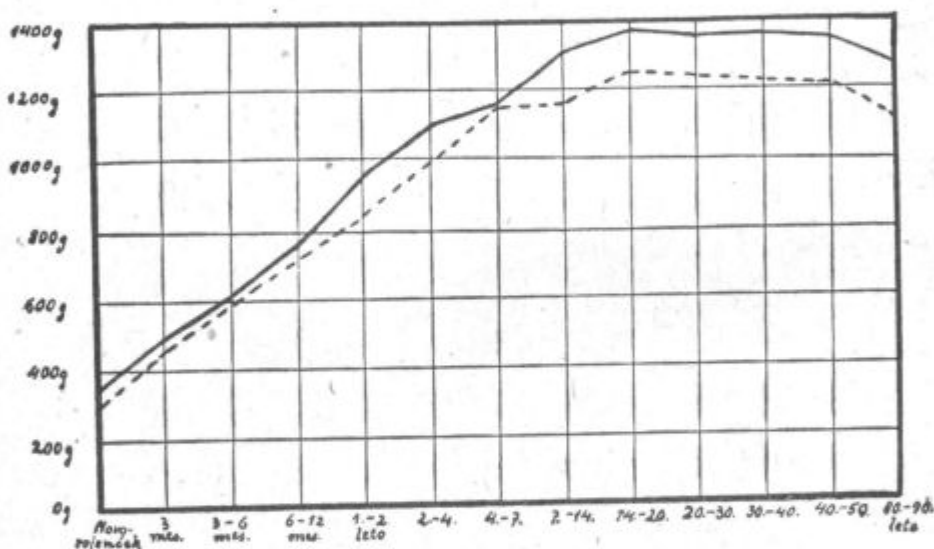
Odgovor na vprašanje, ali je inteligenca odvisna od *prostornine*, dobimo seveda le iz številke. Pri tem lahko izhajamo od dejstva, da je skoro vsa lobanjska votlina izpolnjena z možgani, da torej moremo sklepati iz njene prostornine na velikost možganov, tako da s prvim vprašanjem rešimo obenem vprašanje, ali je inteligenca odvisna od velikosti možganov. Prostornina lobanje je jako različna; za normalnega človeka so najskrajnejše meje: spodnja okoli 900 cm³, zgornja okoli 2000 cm³ ali nekaj več. Povprečna prostornina se suče okoli 1400 cm³, (1500 za moške, 1300 za ženske). Človek bi pričakoval, da se je prostornina tekom tisočletij (od pračloveka do danes) številčno kaj spremenila (in sicer, da se je povečala). Nehote sklepamo iz večje prostornine, iz večjih možgan na pametnejšega človeka. Toda primerjajmo pozorno naslednje številke!

Človeku slične opice imajo največ samo 621 cm³, znamenita opica-človek (pitekantrop) 855, pračlovek iz Gibraltarja, iz *Pitdowna* in sedanji povprečni Andamanec imajo po 1300 cm³, Avstralec povprečno 1340, pračlovek iz *La Quina* 1367, znani *neandertalski* pračlovek, ki je nekoč povzročil velike diskusije v znanstvenem svetu in po katerem so nekateri dali ime pračloveku sploh, je imel 1408 cm³ (spada torej prav v sedaj veljavno sredino); malo več ima povprečen afriški *zamorec* (1477 cm³), še več moderen Parižan (1550); ta prostornina velja za povprečnega Evropeca sploh. Večja je lobanjska prostornina pračloveka iz *La Chapelle-aux-Saints* (1600 cm³), največjo pa ima povprečen *Eskimo* (1646). Izrazito dolgoglavci so med naštetimi vsj kurzivno tiskani; torej je med šamimi dolgoglavci prostornina jako različna (od 1300 do 1646 cm³)! Vse te številke navaja Boule zato, da bi pokazal, kako se prostornina lobanj (pračloveka in vseh danes živečih ljudi) suče okoli že navedene sredine. Očividno torej večji možgani ne vplivajo na inteligenco.

Iz prostornine sklepamo dokaj lahko na *težo* možgan. Rekli smo že, da izpolnjujejo skoro vso lobanjsko votlino,

vemo pa tudi, da so približno tako težki kakor voda. Toda še točnejše številke dosežemo z direktnim tehtanjem. Tudi v teži so seveda spolne razlike, toda, ako bi hoteli pripovedovati še o tem, mislim, da bi se potrpežljivi čitatelj utrudil. Samo toliko naj izdam, da je povprečna teža v srednji Evropi za moža 1375 g, za ženo 1245 g. Teža možgan se seveda s starostno dobo človeka jako spreminja (glej sliko 4!) in je do neke mere odvisna od splošne velikosti: jasno je, da ima n. pr. slon večje možgane nego konj ali opica. Vprašanje pa je, ali je slon inteligentnejši od opice. Primerjajmo še težo možgan s težo ostalega telesa. Čim

vijo številke! Znano je, da so imeli veliki matematik Gauß, Dante (1320 g), Gambetta (1241), mineralog Hausmann (1226), patolog Buhl (1229) prav majhne možgane, velike pa Schiller, Byron, Bismarck, Cuvier, Turgenjev (2012 g) in Cromwell (2231 g!). O Goetheju, Beethovenu in toliko, toliko drugih slavnih ljudeh ne zveemo navadno nič — imeli so pač srednje možgane. Na drugi strani sta imela dva čisto povprečna človeka 1925 g in 2222 g težke možgane. Absolutna teža možgan torej za inteligenco ni odločilna. Ravno tako pa tudi ne relativna: na 1 g možgan pride pri novorojenčku le 6 g (!) telesne teže, pri dvoletnem otroku že 14 g,

Sl. 4.

Krivulja teže možgan tekom življenja
 ————— moški ..... ženske

manj telesne teže pride na 1 g možgan, tem inteligentnejša je (vsaj splošno) žival. Tako se prepričamo, da imajo n. pr. ribe razmeroma prav lahke možgane (1 : 5668, t. j. na 1 g možgan 5 1/2 kg telesne teže!), mala poloopica pa težke (1 : 18). Sesalci imajo povprečno 1 : 168 g, vendar n. pr. žirafa še 1 : 800, prašič 1 : 575, konj 1 : 571, kiti 1 : 275, pes 1 : 202, mačka 1 : 114 itd. Človek ima k svoji celotni teži težke možgane (vendar ne najtežjih med sesalci): na 1 g možgan ima dospel človek okoli 46 g telesne teže.

Tudi iz teže možgan sklepamo nehotote na inteligenco. Poglejmo, kaj pra-

pri triletnem 18 g, pri 15—20letnem 24 g.

Iz oblike lobanje, iz njene prostornine, iz teže možgan torej nikakor ne moremo zanesljivo sklepati na inteligenco. V splošnem sicer velja, da ima »inteligenca« kot sloj nekoliko težje možgane nego ostali sloji družbe; toda niti to dejstvo ne dopušča, da bi smeli soditi v posameznem primeru iz doznane teže možgan o inteligenci njegovega nositelja.

Po vsem, kar smo slišali, je gotovo, da ne smemo sklepati na inteligentne razlike niti med poedinci, niti med posameznimi rasami iz oblike in prostora

nine lobanje, iz absolutne in relativne teže možgan.

Ali je specifična teža možgan pri posameznikih in rasah različna in, ako je, ali to vpliva na inteligenco, kolikor je

meni znano, ni preiskano. Zdi se pa, da je inteligenca v ožji zvezi s površino možgan in da je ž njo v premem razmerju.

VI. K.

Živali, ki jim preti izumrtje

»Življenje in svet« je sprožilo aktualno vprašanje, ko je zaželo, da bi se pomenili tudi o tistih živalih, ki se pri nas vedno bolj redčijo.

Praden jih naštejemo, naj omenim vzroke, zakaj je nekaterih živali od leta do leta manj. Povod daje gotovo človek in sicer deloma hote, deloma nehotе. Slepa lovska strast, ki je gotovo prav nečedna lovska lastnost in se največkrat pojavlja baš pri nelovnih, je glavni vzrok, deloma pa tudi kultura, ki obljuduje najskrivnejše kotičke zemlje in uničuje kar je ustvarila priroda.

Vse živali, ki donajajo človeku količjak dobička, tako domače kakor divje, so danes odvisne od njegovega gojenja. S tem je seveda pokopana prava romantika lovsstva. Vzemimo za primer našo srnjad. Če bi jo človek ne podpiral v hudih zimskih dneh, bi bila že davno izumrla. V davnih letih, ko je bilo v gozdovih še dosti podlesja, je imela srnjad dobra skrivališča in tudi več hrane kakor pa sedaj, ko moderno gozdarstvo iztreblja grmičevje, rastoče v visokem gozdu. Odkar gospodari žaga, posebno moderni jaretniki, so se gozdovi spremenili v parke; vsako drevo ima predpisan prostor, kje mora rasti. V takih gozdovih ni hrane, človek jo mora živali šele donajati. Ako pa se priklatijo volkovi, katerih človek ne more zatreti, kljub modernemu orožju, žival ne najde pravega zavetja in že zopet ji mora pomagati človek. Še bolj so navezane na človeško pomoč jerebice in fazani. Če bi jih ne gojili, bi jih poznali le še iz knjig in iz muzejev. Podobno se godi zajcu. Mnogo živali je nadalje, ki jih človek sicer ne goji in ne krmi, pač pa jih čuva s strogimi predpisi, ki točno določajo, pod kakimi pogoji jih smeš loviti in kdaj. Najbolj izpostavljenе pa so bile do zadnjih let tiste živali, ki človeku ne nudijo posebno velike, ali boljše rečeno, vidne koristi, in pa tiste, ki mu tuptam povzročajo kako škodo.

Med te spada na primer medved. Ubog, kosmatinec, kakšne grehe so mu naprtili! Ker je res pravi orjak in človeku opasen, toda samo, če je izzvan, so ga preganjali, tako da so ga zatrli že skoro popolnoma. Kaj malo krajev na svetu je še, kamor bi mogli pokazati, da tam prebiva gozdni velikan, ki prav za prav ne povzroča nobene škode človeku. Tako je znano, da žive medvedje na Dolenjskem in Notranjskem, kjer ne pasejo ovac in koz, samo od sadežev, korenin, zelišč in žuželk. Domačih živali nimajo priliko napasti, človeku pa se umaknejo na veliko razdaljo. Zato je tudi popolnoma prav, da ga v omenjenih krajih čuvajo.

Največ medvedov je danes v obsežnih kočevskih gozdovih, kjer jih posebno čuva knez Auersperg in še nekateri drugi lovozakupniki. Pred leti pri nas skoraj že popolnoma izumrla žival, se je precej opomogla in lahko računamo, da imamo v Sloveniji okoli 30 stalnih medvedov.

Prav hitro pa pada število jazbecov. To se opazuje lahko po raznih lovskih statistikah in pa pri prodaji kož. Lepa živalica ima poleg precej težkih življenjskih pogojev tudi hude sovražnike, ki jo obsojajo, kljub mali škodi in veliki koristi.

Znano je, da baš jazbecovka vrže prva mladiče in sicer jih ima že sedaj, ko je še vse zamrznjen in pod snegom. Kako naj se preživlja sama, s čim naj živi mladiče? Res je, da jih sedaj doji, aji za to je treba tudi hrane.

Ko ozele trate, jazbec kma' u spozna, kje razjeda koreninice trave črv, to so ogrci, ličinke majnikovega hrošča. Z družinico se napoti starka ter preorje in uniči v eni noči vso škodljivo zalego. Če kmet to opazi, ne obdolži škodljivih hroščev, ki so mu uničevali sadno drevje in zasejali grdo zalego, marveč jazbeca, ki mu je travnik razril, s tem ga pa rešil škodljivcev. To je prvi povod,

da nastavlja jazbecem pasti, ali jih pa počaka na senožeti, v mesečni noči. Za tem pozabi na jazbeca, dokler mu le-ta ne povzroči škode v koruzi, ki je včasih res precej občutljiva, prav gotovo pa krita s koristmi. In to z uničevanjem ogrcev, mišjih gnezd in druge golazni, ki jo zatira jazbec skozi vse poletje. Kratko malo, kakor hitro so opazili škodo, že ga gredo čakati in to ponavljajo tako dolgo, dokler ga ne ubijejo. Ubogega s'vega samotarja so razupili kot največjega škodljivca, kljub temu, da njegove koristi zdaleka nadkriljujejo po

zaradi lepe kožuhovine. Nekaj vider je še na Dolenjskem. Pa tudi škoda, povzročena po vidrah, ni taka, kakor jo označujejo ljudje. Pozimi in v zgodnji pomladi res uniči precej rib, posebno rakom je kaj nevarna, preko poletja pa se po večini hranj z razno golaznijo.

Za druge četveronožce pri nas ne obstoja nevarnost, da bi izumrli. Pač pa so v veliki nevarnosti pred iztrebljenjem pri nas razne ptice in potrebne posebnega očuvanja. V prvi vrsti naš kralj planin, planinski orol. Planinski orli gnezdiijo pri nas v kakih petih ali šestih

Jazbec

njemu povzročeno škodo. Love ga ne-lovci, ki si laste posebno, po zakonu prepovedano pravico. Taki nočni lovci prebijajo vse svetle poznopoletne noči zunaj in prelove kar cele pokrajine. Če bo šlo tako naprej, bo jazbec kmalu iztrebljen.

Precej redka je postala tudi vidra. Zelo jo omejuje regulacija vodovja, mnogo so jo pa tudi poľovili. Ob Savi nad Medvodami jo usledimo kaj redko. Pa tudi drugod na Gorenjskem spada že med zelo redke živali. Vidro zasledujejo

krajih. Dva do tri gnezda so v Juljskih Alpah, in sicer eno v Vratih nad Perčnikom, kađar pa tam ne, pa v Krmih, v Ambružčevem žlebu. V obeh krajih pa v enem letu le prav redko. Drugo ali tretje gnezdo pa je v Bohinju. Navadno gnezdiijo nad Savico, če je pa prazno gnezdo nad Savico, se izvali mladi orol v sosedni Komarči. V Karavankah orli gnezdiijo na skrajni točki in to v Kokri, v Kozjem vrhu, ali pa pod Vanežem. V Kamniških planinah niso stalni gnezdiilci, dogodilo pa se je, da so imeli kar na

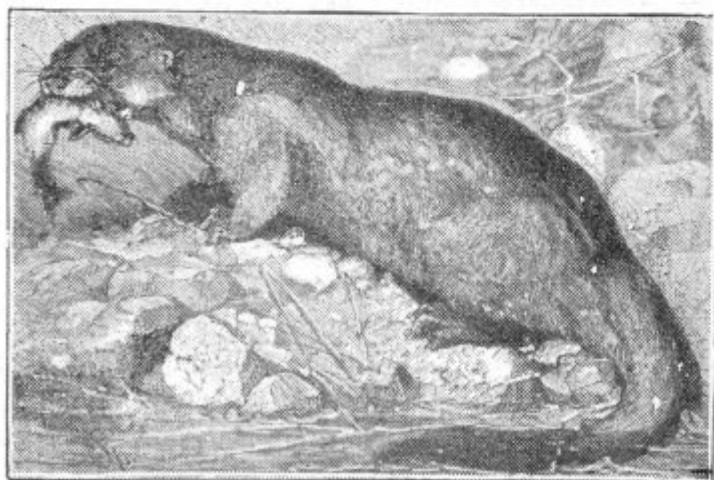

dveh krajih mladiče. Lepega orla, izredno veliko sam-co, so ujeli letošnje zimo v kočevskem okraju. Ta je baje gnezdiša v pečinah ob Kolpi.

Ali kljub temu, da so orli pri nas že tako redki in je strogo zabranjeno jih loviti in streljati, jih uničujejo, kjer jih le morejo.

Res, da so orli precej škodljivi, a zdaleka ne tako, kakor jih obsojajo. Nadalje pa je treba pomisliti, da pri tako malem številu ne morejo povzročiti ogromne, njim pripisane škode. Lovci, ki bi jih radi zatrli, opozarjajo na kupa kosti, ki jih vidimo pod stalnimi orlovimi gnezdi. Ne puste si dopovedati, da orel pobira mrhovino, posebno gamsove kozličke, ki se jih vsako pomlad mnogo pobije po naših planinah. Kako zelo orel rad uživa mrhovino, dokazuje najbolj to, da se kaj rad ujame v past, kjer je nastavljen gamsov ali srnjakov drob za kune ali za lisice.

Redek je postal tudi orlov sodrug, veliki krokar, ki ga ljudje kaj radi zamenjajo z našo preprosto črno poljsko vrano. Celo časopisi so poročali, da so po Rožniku pobirali v letošnji hudi zimi krogarje, ki jih slišimo le tupatam samo še visoko v planinah, ali pa v velikih gozdovih. V Sloveniji gnezdi morda še kakih petdeset parov velikih črnih vtic, ki ne povzročajo niti najmanjše škode. Baš pri krogarjih pa je povod izredčavanja kultura, ki ne dopušča, da bi črni grobar vršil sanitarne dolžnosti. Pri manjkuje mu hrane, mrhovine. S krogarjem pa se redči tudi njegova polsestra, rdečenoga planinska kavka. Še

Zgoraj:
Planinski orel.

Spodaj:
Vidra.

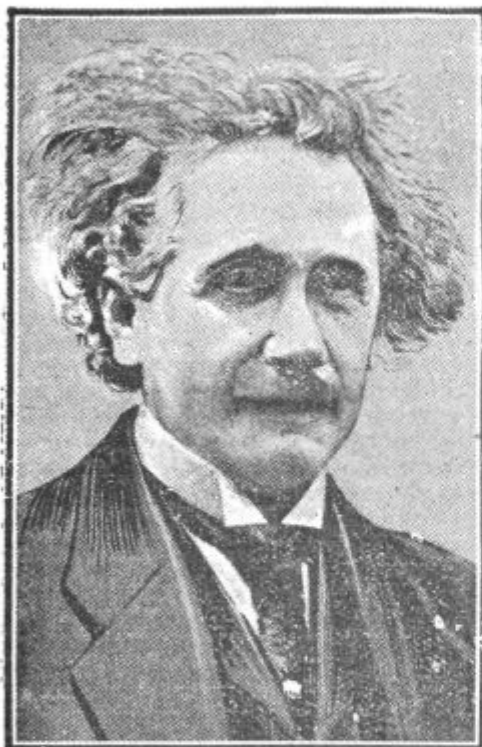
redkejša kakor ta, pa je postala rumenokljuna planinska vrana.

Prav pametna je bila misel, da baš v planinah dobimo naš prirodni vrt, kjer bodo poleg omenjenih ptic zaščitene tudi snežna in skačna jerebica, ki si išče-

ta pri nas zavetja le še v planinskem svetu.

Treba bo tudi pri nas, da pojdemo na delo vsi, ki ljubimo lepo narodo, da rešimo vsaj ostanke omenjenih bitij, ki so gotovo v okras naše domovine.

Petdesetletnica Alberta Einsteina

Sredi »Bavarske četrti« v Berlinu, v idiličnem miru dveh podstrešnih izbic, nazidanih nad samim stanovanjem, preobrača, ruši in iznova gradi znanstvene teorije mož, ki spada med najpopularnejše na širnem svetu. Kdo ne pozna Einsteina? Kdo še ni čul ničesar o njegovi relativnostni teoriji? In ta mož je zgradil »samo« teorijo, teorijo, ki v praktičnem življenju ničesar ne pomeni. On ni, kakor Edison, izumil nešteto tehnično praktičnih stvari, ki jih človek lahko vsak dan, vsako uro s pridom vzame v roke, niti ne producira, kakor Ford, dnevno 8000 avtomobilov, ki s kričavimi hupami vznemirajo svet in trobentajo njegovo slavo. Njegovo delo je v širokih obri-

sih samo to, da je poenostavil zakone kozmičnega mehanizma in jim podvrgeel mnogo narodnih pojavov, ki se jim po starejših naziranjih niso uklanjali. Nič več. A to delo je ogromno, genialno, samo škoda, da povprečni izobrazbi sodobnega človeka ni pristopno.

Bržkone imajo ljudje večinoma prav, če pri omenjanju najnovejše znanstvene krilatice trdijo, da Einsteinove teorije sicer ne bi znali raztolmačiti, da jo pa »tako približno« že razumejo. Med tisoči bi se našel komaj eden, ki bi znal odgovoriti na vprašanje: na kakšen način združuje načelo relativnosti geometrijo s fiziko. Za večino pa so Einsteinovi zamisleki pregloboki, da bi jih mogli doumeti in malo jih razpolaga z zadostno matematično izobrazbo, da bi jim mogli slediti. Noben se ne brani tega priznati, ali na vso moč bi se protivil, če bi mu odrekli vsaj »nekaj« razumevanja za novo teorijo.

Nekaj pa je z Einsteinovimi nauki vseeno prišlo med svet. Nekaj pride z vsakim genialnim znanstvenim spoznanjem. Ljudje so se polastili pojma relativnosti in beseda »relativno« se danes uporablja ali prav za prav zlorablja milijonkrat bolj, ko kdaj prej. Mogoče je dal Einstein ljudstvu še nekaj več: Moderni človek je do grla sit vseh narodnostnih, gospodarskih, teritorialnih, socialnih konfliktov in bojev. Pri imenovanju Einsteina in relativnostne teorije pa se nema ra zave nje kozmičnega izvora in za trenutek čuti vzvišenost človeštva in ponos do brezskrajnosti genialne človeške misli. Večina ljudi, ki se jim o pomenu relativnostne teorije za znanost niti ne sanja, misli — kadar sliši o njej — na zvezde, na neskončnost, na sorenmljivost ustaljenih pojmov — skratka na večne reči. Toliko je vplivala Einsteinova teorija na nastojenje vsega človeštva.

Kdor je imel »rliko Einsteina osebno spoznati, se mu vidi zagonetka: Kako je mogoče, da se v tem človeku tako harmonično družijo preprostost, prirodna človečnost in odkritost s tako zvrhano mero popularnosti in svetovne slave. V njegovi osebnosti je toliko častitljivosti in toliko skromnosti obenem. V teh stvareh bi mu zaman jskal primere med drugimi slavni ljudmi. Prostodušnost, s kakršno govori in vedrost združena z mladostnim smehom, ki veje od njega, ustvarja okrog učenjaka atmosfero, ki v njej samo po sebi ugasne vse izumetničeno in konvencionalno. V njegovi družbi si vesel, da si človek in čutiš, da ti je brat, navzlic vsej patetični distanci, ki te loči od njega. V Einsteinovi družbi začutiš, da samo genialni neoporečnosti in neomadeževani intelektualni pravičnosti razkriva priroda svoje tajne zakone.

Razgovor z Einsteinom je vselej vzpodbuden in osvežujoč, zakaj nebrojno je stvari, za katere se zanima in njegovo znanje in izkustva so tako bogata. Strastno ljubi tudi glasbo in literaturo. V njegovi družbi postane človek sam inteligentnejši, kar se vselej občuti v družbi genialnih ljudi. Njegove misli so prozorne in jasne, njegove pripombe polne humorja in tečnosti. Mož, ki pozna skoro vse dežele sveta, je nekoč pripomnil: »Povsod na svetu, kjer sem kdaj bil, sem našel skupino ljudi, ki mislijo, da morajo sovražiti svoje sosede. Očividno je v človeku nagon sovražnosti prav tako silen, kot nagon ljubezni.« V nekem razgovoru je dejal: »Večini dogodkov skušamo šele naknadno podtakniti neki globlji smisel, čeprav se zgode po neumnosti, kar se v življenju tolikokrat primeri.« V neki družbi so pogrevali malo originalno mnenje, da v politiki brez laži in goljufije ni napredka. Einstein ga je prekinil, češ, da je Ljening kot politik skušal biti vselej pošten. Eden izmed prisotnih Rusov, ki je Lienina osebno poznal, je ugovarjal, da je na lastna ušesa slišal Ljeninga trditi, da v politiki ne gre brez laži in goljufije.« »Glejte,« je vzklil Einstein, »saj sem vam dejal, da je Ljening vselej govoril resnico.« In je prasnjal v svoj jasni, mladostni smeh.

Od pesnikov in pisateljev Einstein najviše ceni Tolstega. Še pred nekaj tedni sem ga opazoval, kako je govoril ves pod vtisom Tolstega novele

»Smrt Ivana Iljiča«, ki jo je pravkar prečital. »Na svetu je toliko tajinstvenega,« se je nekajkrat prekinil med pogovorom.

Prav tako preprosto kakor njegova osebnost je njegovo življenje. Po opravi se najrajši vozi v četrtem razredu, če ne gre baš kot povabljenec v posete. Oblečen je kakor boljši delavec ali nižji uradnik in tudi počuti se najbolje med malimi ljudmi. Veslanje mu je najljubši sport in življenje na vodi ljubi nad vse. To mu je zadnjič tudi nakopalo težko bolezen, med katero pa je vseeno neumorno delal na svoji najnovejši teoriji. Ko so ga vprašali, kako mu je, je ves bolan in trpeč, a z zadovoljnim nasmeškom na obrazu odgovoril: »Bolezen ima nekaj dobrega, človek se nauči misliti; šele sedaj sem začel točno misliti.« Baš ta dan je dokončal svoje najnoveše delo in ga poslal svojim asistentom na ogled. Pospremno pismo, ki ga je priložil, se začneja z besedo »Aleluja«.

Morda je priroda, da odkriva svoje tajne samo ljudem Einsteinovega kova, ki v svoji preprostosti ne žalijo njene skromnosti. *Po J. Melniku*

ATLET V ŽIVALSTVU

Južnoameriški otok Galapago ima še čudnih živali, ki niso brez sličnosti s predtopno favno. Med njimi se odlikuje morska gašerica. Prvič jo je popisal raziskovalec Beebe. Meri kvečjemu 1 meter 20 ter nosi na glavi in vratu nekakšno trdo žimo skoro nekaj dolg glavnik ali šešev, ki te nehta spominja prazgodovinskih martinčkov. Ta saurij je obdarovan z izredno močjo. Ako ga kdo zasleduje, se zateče v skalnato razpoko in se tako napihne, da ga ni možno izuliti iz veže, kamor se je tako siloma prilregel. Če primerjaš to moč mišičevja z muskularno silo poklencih berilev osobito glede na velikost obeh teles, priznaš, da je morska kuščarica primeroma jačja od najmočnejšega rokoborca.

KAKO SE VZGOJE ČRNE ROZE?

Natrgaj malih sadežev, ki poganjajo na jelšah. Posuši jih na soncu ter nato raztolci in razprijaj v stopi. Dobljeni prašek in še enkrat tolikšno težo ovčjega gnoja zmešaj z litrom kisa in 3 pestjo soli. Ko si odkopal okoli belocvetnega roževca vso zemljo, da so korenine razgaljene, jih obdaj s pripravljeno mešanico, zalij, potlej pa zasuj iamo z rahlo, vendar dovolj masno in dobro presejano prstjo in še zalij. Na enak način dobíš tudi krasne črne klinčke ali nageljčke. Zanimive spremembe v cvetovih dosežeš pri natrganih rožah, ako deniš v lonček, kamor pride šopek, na liter vode en gram anilina.

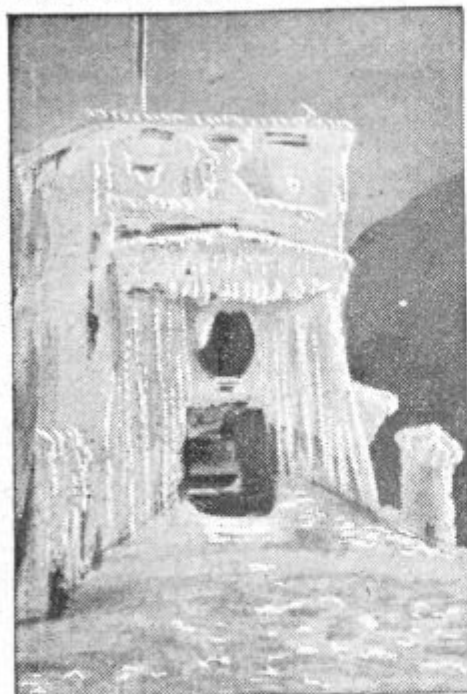
Mara Lindtnerjeva

Dva meseca v Švici

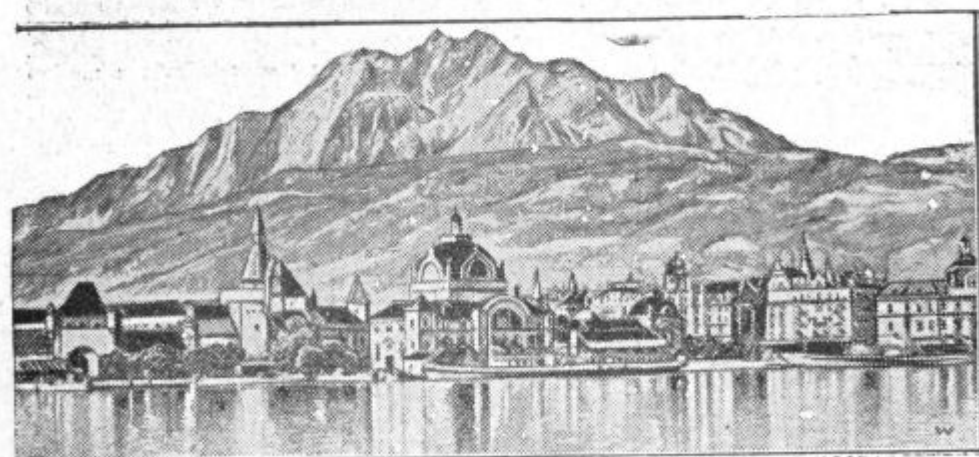
(Konec)

Neuchâtel

Neuchâtelsko jezero je v poletni sezoni velika privlačnost za kopalce, ker ima veliko kopaljšče z dolgo peščeno

Observatorij pod vrhom: gore Jungfrau

Luzern

obalo ter plitvo in toplo vodo, tako da zelo sliči morskim kopaljščem. Kopaljšče je v Marinu, malem kraju blizu Neuchâtele, glavnega mesta kantona. Kopalci imajo priliko, obiskati tudi to velezanimivo staro mesto francoske Švice. Iz Berna prihajajo kopalci v Marin vsak dan in se poslužujejo »kopaljnega vlaka« z znižanimi voznimi cenami.

Kopalci imajo v kopaljšču priložnost prenočiti. Na razpolago so tako zvane Weekend utice, v katerih so ležišča in shrambe za stvari, ki jih kopalec rabi za svojo udobnost. Vsaka utica je le za eno osebo, za silo pa se v njej lahko nastanita tudi dve osebi. Z zgradnje utic so pričeli v manjšem obsegu šele lani, poskus pa se je prav dobro obnesel. Marsikdo si najame utico kar za ves teden.

Kakor mnogi drugi kopalci smo tudi me obiskale Neuchâtel in si ogledale znamenitosti mesta, ki ma kakih 20.000 prebivalcev, po večini francoske narodnosti.

Neuchâtel je mesto studentov, ker je tu poleg univerze in več javnih srednjih in nižjih šol, veliko zasebnih učnih zavodov, v katere pošiljajo zlasti Nemci svoje otroke, da se priučijo francosčine. V Neuchâtelu so tudi znameniti zasebni zavodi za vzgojo deklic, v katere pošiljajo bogate inozemske rodbine svoje hčere.

Znamenit je starinski grad, ki leži precej visoko nad mestom. Od tu je lep razgled po jezeru in v velike daljave prav do Jura in Bernskih Alp. Sem gori je izpeljana tudi kratka vzpenjača, ki olajšuje promet med spodnjim in zgornjim delom mesta. Grič, na katerem stoji grad, je namreč ves pozidan, vmes pa so lepi vinogradi. Grad sam je sedaj sedež vladnih uradov.

Prebivalstvo diči izbrana vljudnost, ki ni vsiljiva in ti tembolj prija, ker se izraža v lepi in pravilni francoščini. Pravilo, da prekašajo neuchâtelške kom-

Tu je glavna dolinska postaja za vstop v gorsko skupino Jungfrau. Ta vstop je zelo komoden, ker je iz Interlaken izpeljano v hribe celo železniško omrežje. Po eni strani pelje normalna železnica preko Zweilütschinen v Lauterbrunnen v višini 800 m, po drugi strani pa prav tako preko Zweilütschinen v Grindelwald v višini 1000 m. Iz vsakega teh nasprotno si ležečih krajev je izpeljana gorska železnica na sedlo Scheidegg v višini 2070 m. Od Scheidegga je izpeljana posebna gorska železnica na Jungfrauochi v višini 3457 m.

Pogorje Jungfrau

plimente samo še kitajski komplimenti. Prav posebno pa mora biti tujcu všeč, ko ob vsaki priliki čuje prijetno zvonenje »Excusez«, ki je v rabi za oprostjanje in pomeni isto, kakor naš obrabljeni »pardon«.

Jungfrau

Ob lepem vremenu sem se vročega avgusta odpeljala v Interlaken, kjer sem bila že ob pol 11. uri dopoldne.

Interlaken leži v višini 568 m med Thunerskim in Brienzerskim jezerom.

Iz Interlakna sem se odpeljala v Lauterbrunnen in se odtod takoj napotila v hrib. Pot pelje večinoma v smeri železnice tako, da sem vedno videla vlak, ki so vozili na Scheidegg. Po ne posebno težavni hoji po lepih planinah in vedno z lepim razgledom v dole, na hrib Mürren, ki ima vzpenjačo, ter na Schynige Platte, ki ima tudi gorsko železnico, sem dospela na »Wengen«, veliko letovišče v višini 1500 m.

Na Wengenu sem se pred občinske hišo etablirala na čedni klopci, ki je pe-

stavljena nalašč za turiste ter sem si pr. voščila planinski obed, sestojec iz sira, kruha, in jabolk. Pridružila se mi je neka Würtemberžanka, ki je tudi izvlekla iz svoje mreže kosi, toda nekoliko bogatejše od mojega, ker je imela še neke tablete, ki pa so bile te zdrobljen in stisnjen oves. Konju da oves moč in iskrost, in enak učinek imajo meda pri človeku te ovsene tablete.

Ker je imela moja tovarišica isto pot kakor jaz, sva šle od Wengena dalje skupaj, toda ne dolgo, ker se je nenadoma pooblačilo in se je tovarišica vrnila. Dež pa je bil le kratek in kmalu je zopet posijalo sonce. Hodila sem zopet sama in prav kmalu sem bila na Wengernalp v višini 1877 m.

Würtemberžanki sem se zelo čudila, ko mi je v pogovoru pravi, da ni je znan naš Triglav in da ga označi iz Baumbachove pesnitve »Zlatorog«.

Na Wengernalp je železniška postaja in velik hotel. Vstopila sem v hotel in takoj poprašala za prenočišče. Bilo je vse zasedeno, potolažili pa so me, da v najbližjem primeru lahko prenočim na slami. In res sem prenočevala na slami, toda ne samo mene, temveč tudi več drugih izletnikov je zadela prav taka usoda. Ker sem bila na Wengernalp že ob štirih popoldne, sem imela dovolj časa za uživanje prirode in njenih lepot. Sprehajala sem se dolgo po planji ter videla živino in švicarske planšarje. Večer je bil izredno lep in raz hotelsko teraso, polno gostov, sem videla venkanske ledenike in mogočne vrhove, sedaj v megli, sedaj zopet čiste, vedno pa v spreminjajoči se razsvetljavi. Od ledenikov pa so drveli navzdol silni plazovi, ker je prevladoval jug.

Ko sem sedela na terasi, je hotelski vratar, po imenu Moric, pravečati original, vabil goste k dalinogledu, da vidijo divje koze, godrnjavke (Murmestiere), razpoke ledenikov in turiste — vse za 20 centimov. Posebno je opozarjal na divje koze, ki so se takrat pokazale na snegu. Vse je hitelo k dalinogledu...

Drugo jutro sem že ob sedmi uri odšla proti Scheideggu, da bi ujela takoj prvi vlak, ki odhaja ob 9. uri na Jungfrauoch.

Na postaji se je nabralo polno izletnikov, ki so prišli deloma po železnici iz Lauterbrunnen ali Grindwald, deloma pa so čakali na vlak še od prejšnjega dne in prenočevali na Scheideggu, kjer sta dva velika hotela. Med čakanjem so nam prodajalci ponujali raz-

glednice, palice, črne naočnike in razne spominske predmete, obsipali pa so nas tudi z raznovrstnimi reklamami.

Vlakj vozijo na Jungfrauoch ob sezoni vsak dan od 9. ure zjutraj do 8. ure zvečer in sicer v kratkih presledkih. Vsak vlak sestoji redno iz dveh vozov, če je treba, pa tudi iz treh. V vsakem vozu je kakih 60 udobnih sedežev in vsi vozovi so dobro zakurjeni in razsvetljeni. Železnica je dvotirna in pelje večnoma po predorih pod vrhovi Eiger in Mönch ter ledeniki. Postaje so tri in na vsaki se vlak ustavi za nekaj časa zaradi razgleda, ki se nudi potnikom. Na predzadnji postaji morajo potniki prestopiti v drug vlak, ker je železnica od tam naprej zgrajena na adhezijsk. obrat.

Točno ob 9. uri smo se odpeljali na Jungfrauoch, kamor smo dospeli ob 11. uri.

Na Jungfrauochu je velik hotel, ves v skali in ledu. Vsi prostori hotela in postaje so podzemski brez dnevne svetlobe, odprtina je samo na sprednjem delu, kjer je napravljen dolg in ozek hodnik za razgled. V hotelu dobiš vse, kar hočeš. Spodnji del je za turiste in navadne izletnike, zgornji del, ki je razkošno opremljen, pa za bogataše. V hotelu dobi izletnik proti plačilu tudi vse, kar potrebuje, da se obvaruje pred mrazom, če gre na sedlo, ki je oddaljeno od hotela kakih 150 m.

Razgled raz sedlo je velikanski, uživati ga pa ne moreš dolgo, ker je povsod na prostem hud mraz zaradi večnega ledu in neprestanih vetrov. V daljavo pa nisem imela razgleda, ker je bilo vse d.mno.

4166 m visoki vrh Jungfrau posežajo zgolj turisti, ki pridejo gori že v polni opremi za turistično v ledu. Takih turistov ni veliko, vendar pa je vrh ob lepem in mirnem vremenu vedno obiskan. V hotelu se turisti navežejo z dolgimi vrvmi drug na drugega in gredo tako v kolonah pod vodstvom avtoriziranih vodnikov na vrh. Vodniki morajo vselej sproti izsekati stopinje, ki pa v kratkem času zanrzne o ali se zasnežijo. Vodniki so neobhodno potrebni, ker le oni poznajo razpoke v ledeniku in se jih znajo ogibati.

Na Jungfrauochu sem se mudila kaki 2 uri. Po nagli vožnji doli na Scheidegg sem krenila peš v Grindelwald, kjer sem sedla na vlak in se potem preko Interlaken vrnila v Bern, vesela, da sem bila

po ljubeznivosti mojih gostiteljev z malimi stroški v osrčju švicarskih Alp.

Tujski promet

Na vseh izletih sem imela priliko opazovati, kako skrbi Švicar za tujski promet, ki je ena najvažnejših postavk njegovega narodnega gospodarstva. Ceste so vse urejene za avtomobilski promet, kajti avto je danes v Švici poleg železnice glavno prometno sredstvo. Vse glavne ceste so asfaltirane in kamor prideš, ne vidiš več belih cest, temveč črne. Asfaltiranih cest samo tam ni, koder ni velikega prometa. Alpske ceste tudi niso asfaltirane, ker so že tako zgrajene, da ne nastaja prah in je zato asfalt nepotreben. Železnice so z malimi izjemami elektrificirane, kar dela vožnjo prijetnejšo nego je vožnja po železnicah, ki morajo obratovati s premogom. Vse glavne proge so dvotirne in vozijo na njih večinoma brzovlaki. Postaje na teh progah so redke. Važnejše postaje imajo vse moderne kolodvore. Povsod vidiš kolodvore okrašene s cveticami. Kamorkoli se voziš, bodisi z železnico, bodisi z avtobusi, povsod je vožnja poceni. Za šesturno vožnjo z brzovlakom v 3. razredu plačaš 12 šv. fr. Za enourno vožnjo v avtobusu pa 1 šv. fr. Hotelov je mnogo, in po-

vsod najdeš komfort, ki ga pri nas nisi vajen. Po vseh hotelih vlada red in snažnost. Postrežen bo v svojem jeziku Anglež, Francoz, Nемеc in Italijan, ker te jezike obvladajo skoro vsi hotelirji in velik del uslužbencev. Cene so po posameznih hotelih precej enotne in nikakor ne pretirane. Pri dobri meščanski postrežbi znaša penzija na dan 8—12 šv. fr. V hotelih v višjih legah so cene seveda višje. Sadove svojega truda za tujski promet uživa Švicar v obilni meri in tujih valut kar dežuje v švicarske žepe.

Povratek

Prehitro so mi potekli lepi dnevi v Švici. Vozila sem se preko Curiha, Buhsa, Lindaua, Monakovega, Salzburga, Beljaka in Jesenic ter sem dospela v Ljubljano zadnji dan avgusta.

Skozi Monakovo sem morala potovati zato, ker je bil promet preko Innsbrucka ustavljen. Na Arlbergbahn se je namreč utrgal hrib in zasul železnični tir.

Na vseh potovanjih, ki sem jih napravila v Švici, sem imela priliko opazovati, da je znanje jezikov velik zaklad, ki odpira vsaka vrata.

Nabasana listnica ni vse na svetu!

Janko Kač

Kako bomo lačne nasitili

Pridobivali bomo meso neposredno na polju, kakor pridelujemo sedaj kruh in sočivje

Kakor bajka iz daljnega sveta, iz devete dežele otroških sanj. In vendar ni bajka! Neutrudnim poskusom in raziskavanjem znanstvenikov se je posrečilo priti do novih visokovrednih hranil za človeštvo. Kar je pa glavno, ta hranila so mnogo cenejša in jih telo prav lahko izkoristi.

Draga in dolgotrajna je bila pot

po kateri smo prišli doslej do dragocenih, za naše telo neobhodno potrebnih beljakovin v mesu, mleku, jajcih in masteh. Koliko denarja je treba vložiti v govedo in travnike. Treba je hlevov in mnogo dela, da ohranimo živali zdrave. Nikoli ni dosti sena in slame za dolge zimske mesece. Obresti tega ka-

pitala so pa nizke, za delo ostane živinorejcu komaj: »Bog plačaj!« Koliko škafov znoši pridna gospodinja v svinjak, da se dvigne teža ščetinca na 1 kilogram. Nerentabilnost kokošjereje pa je najbolje osvetlil pokojni Štefan Radič: »Kadar bo kmet izračunal, koliko ga stane jajce in bo zahteval polno plačilo za svoj trud, tedaj se pričnejo bridki časi!« A kljub temu so ta živila draga, da si jih težko privoščijo delavec in uradnik. Kje je vzrok temu?

Žival nam hrano slabo izkoristi

Glavni pogoji vsakega dobrega stroja je, da nam da v primeri s porabljeno energijo čim več dela, da porabi zase

čim manj in torej čim manj odpade, oziroma gre v izgubo. Živo telo je prav tak stroj, samo da je silno kompliciran.

Če gledamo bilanco med hrano, ki jo nudimo živalim in med donosom mesa, mleka itd., ki ga dobimo od njih, vidimo, da je dobiček zelo slab. Pravimo, da žival hrano slabo izkoristi. Vzrokov je več. Največji je ta, da porabi žival čez tri četrtine hrane za obrat lastnega telesa — za življenje in se le mala količina nalaga kot meso in mleko. Odtod tudi rek naših gospodinj: Bolj ko svinje ležijo, bolj se debelijo. Tako porabijo namreč veliko manj energije zase. Spričo te neekonomične uporabe so iskali znanstveniki enostavnejši način pretvarjanja škroba in sočivja v beljakovine in masti. Poskušali so to na razne umetne načine, ki so se sicer obnesli, a so bili žal še stokrat dražji kot živalski produkti. Tu pa so našli pri starih kulturnih narodih vzhodne Azije, ki jih je gosta naseljenost prisilila iskati nove vire prehrane rastlino, ki daje na beljakovini in masteh bogatejšo hrano kakor meso.

Soja, hrana bodočnosti

Soja (soja hispida) se imenuje ta rastlina, ki spada k metuljnicam, kakor fižol, kojemu močno sliči. Prav taka je kakor nizki fižol, le bolj kosmata je. Zrnov tiči po pet v stroku. Za zemljo ni kdo ve kaj izbirčna, le mokre lege ji ne ugajajo in da prav bogate pridejke. Medtem ko imajo vse druge rastline bodisi žita ali sočivja itd. razmeroma le malo visokovrednih beljakovin, zavzemajo le-te v soji nad polovico suhe snovi, dočim so tudi ostali njeni gradniki polnovredna hraniva. Če primerjamo hranilno vrednost soje napram glavnim beljakovinskim hranivom: mesu, jajcem in mleku, vidimo, da je 1 kg soje ena-

kovreden 2 in pol kg dobrega mesa ali 40 jajcem ali 7 l polnomastnega mleka. Že številke same govore dovolj zgovorno v prilog soje. Če pa pomislimo, kako dolga in draga je pot do beljakovin v mesu, mleku in jajcih po posredovanju živalskega telesa, šele uvidimo silno narodnogospodarsko važnost sojine kulture. Če primerjamo vrednost, oziroma ceno beljakovin v živalskih produktih in soji, vidimo, da stane 1 kg beljakovin v soji le 25 odst. napram ceni živalskih beljakovin. To znači:

štirikratno pocenitev beljakovinske hrane

Važnost tega dejstva so spoznale že vse kulturne države in širijo od leta do leta to novo rastlino, ki je silnega pomena posebno za socialno šibkejše plasti naroda. Da navedem le en primer: 1927 je uvozila Nemčija 576.000 ton, 1928. pa že 1.240.000 ton tega živila. Ker je tudi doma pridelala ogromne množine soje, si lahko mislimo, koliko važnost polaga ta socialno tako dobro organizirana država na to rastlino.

Kdaj začnemo pri nas?

Prve pred vojno k nam v Evropo prenešene vrste so imele sicer nevšečen okus. Danes pa imamo na trgu že več žlahtnih vrst izbornega okusa. Po spodbudi avstrijskega poljedelskega ministrstva so vzgojili tudi v avstrijski republiki svojo novo vrsto. Dobro bi bilo, da bi se tudi pri nas zavedli merodajni činitelji oblastnega odbora, Kmetijska družba in posamezni napredni kmetovalci važnosti soje, da postane tudi naš proletarijat v polni meri deležen blagodat te nove pridobitve, da ohranimo tudi naš revni rod zdrav za boljšo bodočnost.

KOLUMBOVA SMRTOVNICA

Hernandez Diaz, uradnik špansko-kubanskega zavoda za ameriško zgodovino, je te dni zasledil v shrambi protokolov v Sevilji jako tehten dokument. Gre za smrtni list Kristofa Kolumba. Ta listina je bila doslej neznana. V njej se omenja, da je truplo slavnega pomorščaka položeno na večni počitek v samostanu Santa Maria de las Cuevas, ki je last seviljskih kartuzijancev. Na dolgo in široko je obrazloženo, zakaj in kako je občina oskrbela to zadevo na

prošnjo Kolumbovega sina Diega, dokler se pokojnikovo telo po njegovi želji ne prenese na San Domingo. Mrtvaški list nosi datum 11. malega travna 1509 ter podpis Kolumbovega sina in priorja seviljskih kartuzijancev. Na podlagi te dragocene listine upajo naposled vendar le najti Kolumbovo oporoko, ki mora baje ležati kje v Sevilji in bo po vsej priliki razodela mornarjevo narodnost, o kateri so se že toliko pričekali.

Na obisku pri trapistih v El Latrunu

(Po Jetřichu Lipanskem v češki reviji »Širým světem«)

El Latrun, naselbina francoskih trapistov leži ob podnožju judejskega gorovja, približno 30 kilometrov od Jaffe. Ni samostan v srednjeveškem slogu, marveč pristava s preprostimi bivališči za menihe, z vrtovi, vinogradi in gospodarskimi poslopji. V tem zakotnem, pustem kraju, kjer se cela stoletja ni dotaknil zemlje plug, so se naselili redovniki l. 1890. Staro izročilo pravi, da je tu živel skesani razbojnik Disma, ki je bil križan obenem s Kristusom. Trapisti so prišli semkaj kot spokorniki; njihov red je v naših dneh

najzvestejša podoba reda, kakor ga je ustanovil Benedikt iz Nursije. Skoro poldrugo tisočletje je minulo, a ti menihi žive (izvzemši malenkostne razlike) tako kot so živeli prvi člani Benediktovega reda. Njih spokorniško življenje je predvsem praktično. Delajo, da bi se z delom preživeli; kar jim ostane, razdele med reveže. Sv. Benedikt je ukazal menihom, da naj obdelujejo zemljo, ni pa jim dovolil studija. Delo mu je bilo enako molitvi. Zato so trapisti vzlic svojemu sila strogemu verskemu življenju docela realistični ljudje, ki se ne izgubljajo v mističnem promišljevanju, marveč žive — natančno vzeto — komunistično življenje, ki obstoji v trdem delu in strogi pokorščini, v brezosebni odnosu nasproti redu in večnosti. Tudi ljudje, ki so nasprotniki redovniškega življenja, ne morejo tu resno ugovarjati. Predvsem so ti menihi socialno koristni; pretvar-

jajo pustinjaška tla v vrtove sadonosnega drevja, goje zelenjavo in vinsko trto, dajejo tudi drugim ljudem vzgled neizmerne pridnosti in fanatične vere v potrebo požrtvovalnega dela. Mar njihova požrtvovalnost komu škoduje? Narobe. Bilo bi napak, če bi pomilovali menihe zaradi njihovega svetu odtujenega življenja in zbog tega, da so se odpovedali vsemu, kar se ljudem vidi tako lepo in prijetno. Nihče ne pride sem prisiljen. Kdor vstopi v ta red, sigurno ni več našel nikjer na svetu drugega izhoda. Nemara je koristnejše pozabiti na vse, živeti in delati za druge, za neki nadčutni ideal, nego biti zajedovalec drugih ljudi. Trapistovski red sprejema največje »brodolomce« življenja; kogar ta samostan sprejme vase, se ne reši tako zlahka; površina življenja se je nad njim zaprla, tu je — osebno neznan in nepriznan — skrit na dnu, odkoder ga nič ne vabi ven v svet, nič ne moti in ne vznemirja; edino, kar ga čaka, je — smrt. Tu ni nikogar, komur bi se mogel zaupati, pritožiti, potarnati. Trpi in čaka vdano in mirno. Taki spokorniki tudi ne čutijo potrebe besedovanja in kakršnega koli razlaganja. Če se ne smeš spominjati preteklosti — in zato si vstopil semkaj, da jo pozabiš — čemu bi govoril po nepotrebnem?! Človek, ki ne zna molčati, ne more tu živeti.

Kdo so ti menihi? Med njimi so razni učeni in nekoč zelo ugledni ljudje, ki pa so enakim vsem drugim. Zaman bi se trudil, da bi proniknil v zgodovino duš in skrivnosti teh, ki žive tukaj; tvoj trud bi bil podoben iskanju arheologa, ki se je nameril na prazne grobnice. V samostanski gostilni sem srečal mladega Armenca, ki se je pripravljaj za vstop v red. Bil je star sedemnajst let. »Svojevrsten otrok«, je rekel o njem pater prior, ki dobro pozna človeško dušo. Ne vem zakaj, toda njegova blede lica so me spominjala smrti in belih lilij. Bil je v gostilni tri dni, preden je odšel v samostan; v tem času sem ga nekajkrat videl, a vprašal ga nisem nikdar nič. On sam je izpregovoril le enkrat. Učil se je čakati. Ni vedel, da ga natanko opazujejo in preizkušajo. Nikdar se ni nasmehnil; na

lepem obrazu mu je ležala žalost, usoda, ka-li; v samostanu pa so se ga veselili, zakaj samo iz takih mladeničev nastajajo sveti ljudje. Čudno: ni bil niti versko vzgojen, pa ga je vendar že tako mladega potegnilo z neodoljivo močjo v zatišje najstrožjega meniškega reda. Rekel mi je, da si želi, naj bi se mu življenje čedalje bolj zoževalo — tako zoževalo v smeri proti Bogu, da bi v nji popolnoma izginila čarjiva podoba sveta. Saj nekega dne pride smrt — neizogibna, neizprosna ...

Vsakega postulanta namestijo najprej v posebni celici samostanske gostilne, torej izven pravega manastirja. Mnogi se vrnejo nazaj v svet, ne da bi kedaj prestopili konventov prag. Ni

dovoljeno sprejemati mož, ki imajo kakršnekoli obveze nasproti sorodnikom ali svetu sploh; izključeni so takisto telesno in duševno abnormalni in taki, ki vidijo v samostanu zgolj prekrbovališče. Tudi melanholike odklanjajo. Postulanti morajo molčati, a lahko tudi delajo na vrtu. Najtežje se je privaditi molčanju. Človeku se zdi, da je pozabljen in čisto brezpomemben; njegov jaz postane od dne do dne manj vreden, ideja komunitete zmaguje. Nihče ne vpraša kaj je preživel, preden je prišel v to zatišje; treba samo predložiti dokumente in reči da, vse ostalo je zadeva dobre volje in pokorščine, ki bodi slepa in brezpogojna.

Sprejemajo tako-le: Šele, ko je bil postulat dovršil preizkušnjo, ga prior službeno opazi in naznani v kapiteljski dvoranj zbranim menihom: »Frater X, prosj za meniško oblačilo.« Obred

sprejema se vrši naslednjega dne. Novicijant se vleže z obrazom k tlem pred priorjev stolec, nato pa kleče sprjme svoje novo oblačilo. Tu ga gledajo kakor novega rodbinskega člana, ki je pravkar prišel na svet, nič ne vedo o njem; kar je bilo pred tem novim rojstvom, nikogar ne zanima. V popolni samoti se človeku znova vračajo spomini in prihajajo nezmislne žejje. Vsak menih doživlja svojo dramo, toda obraz mu je diskreten in tih kakor jesenski dan. Popolno pomirjenje pride stoprav na koncu.

Samostanski red je takšen, da ostaja menihu kar najmanj časa zase. Tudi leto mu poteka drugače kakor drugim ljudem: pozna samo liturgični koledar. Dan se začneja ob dveh zjutraj in končuje ob osmih zvečer. Zame je bil dan neizmerno dolg, toda menih ima natanko razdeljen čas: zdaj je cerkveno petje, potem delo, nato ura premišljevanja itd. Izprehajal sem se po vrtu, kjer so cvele bele narcise — cvetice smrti. Trapisti ne goje cvetlic zase, marveč za tujce, kajti menih ve, da cvetlice opajajo čutila, zanj pa te opojnosti ni. Zanj je zgolj delo, molitev, pokorščina. Nikar pa si ne zamišljamo teh menihov kot romantičnih melanholikov, ki se pozdravljajo med seboj z znanim »Memento mori«, ki si za živega kopajo grob ali premišljujejo v samoti nad lobanjami. Za to so trapisti preveč realistični.

Kljub trdemu življenju — ali namera prav zaradi tega — dožive trapisti začudo visoko starost. Naravno in smotreno življenje dě telesu boljše od dobrot, s katerimi ga razvajamo in slabimo. Trapist ne sme biti nikdar bolan; šele ko se mu pozna težka bolezen, ga preneso v sobo za bolnike in mu skrbno strežejo. Za bolnike veljajo posebna pravila; izjemoma smejo jesti tudi meso, vendar se morajo — če le mogoče — udeleževati verskih vaj in opravljati lažje delo. Če so tik pred smrtjo, jih preneso v cerkev in jim podelo zakramente. Zdravnik navadno ugotovi šele smrt bolnih trapistov pa ne preiskuje, ker se ne smejo sleči. Zato se tudi redkokdaj umivajo; stari slavni asketi sploh nikdar ne. Po stari tradiciji mora trapist umreti na križu iz pepela; le če se ga boji, ga ostavijo na slamnici.

Videl sem umirati Holandca brata Matijo, samostanskega mlinarja. Dolgo

se je boril z boleznijo, vendar ji je hrabro kljuboval: smrtno bolan se je privlekel k matutinu (jutranjim molitvam) in pristopil po prvi maši k poslednjemu obhajilu. Čez nekaj ur je umiral. Zazvonila sta oba zvona in vsi menihi so zapustili delo ter odšli v bolniško sobo. Agonija je trajala več kot tri ure, zato so nekateri na priorjev migljaj odšli. Trije smo ostali pri umirajočem. Medtem sta mu dva brata izkopala grob. Ponoči je ležalo mrtvo truplo na nosilnicah na koru bratov. Kor bratov-lajikov pa je tik ob mreži, ki loči cerkev v dva neenaka dela: ožji je za navadne ljudi, večji za menihe. V tem koru so klopi ozke in visoke, pobarvane rjavo, da se ne ločijo od sutan menihov-bratov. Patri, ki pa jih

je malo, nosijo belo haljo. Dasi obstoje razlike med temi in onimi, ni moči trditi, da bi bili bratje heloti in patri aristokrati. Tudi redovniški duhovni morajo telesno delati, najmanj štiri ure na dan.

Zvečer je bilo v kapiteljski dvorani eno mesto prazno. Prior je spregovoril nekaj besed o pokojniku in menihji so globoko sklonjeni, skriti v svoje halje, molili spokorni psalm — Miserere mei.

Ponoči sta bdela izmenoma po dva meniha ob mrliču, ki je ležal v cerkvi. Kmalu po solnčnem vzhodu so se za-

čeli pogrebni obredi. Sprevod z mrličem je krenil k pripravljenemu grobu; menihi so nenehoma žebedrali psalme. Navzoči so bili vsi, ki bivajo v samostanu. Eden izmed bratov je vstopil v grob, vzel mrliča v roke in ga položil z glavo proti vzhodu, potem ko mu je nekoliko zakril oči. Belo oblečene menihe pokopavajo z glavo proti zapadu. Ko je bil grob zasut so se bratje-lajiki razšli po delu, kakor da se ne bi bilo nič zgodilo. Delo se razdeljuje molče, z znamenji. Kar se da povedati molče, se vedno pove le z znamenji. Prisilna molčečnost je kruta, a za asketsko življenje koristna zahteva. Tako se človek najbolje odtuji posvetnosti.

Govoril sem z bratom Rafaelom, Američanom iz Oregona. Dejal mi je skrivoma na vrtu, dan po pogrebu: »Način življenja je zelo krut — vsak dan je treba vstati že ob dveh jutraj k zornici. To človeka plaši, toda večnost je neizmerno dolga. Muči me hrepenenje po »razabljenju.« — Rafael ni črhnil z menoj besedice več. Čemu? Ko se človek iz notranje potrebe podredi vsem težkim preizkušnjam, ko vse prebije, na vsem preizkusi svojo voljo, mu postane nekega dne sladko to, kar mu je nekoč vzbujalo grozo. Taka je človeška narava.

Velikonočnim obredom v trapistovskem samostanu je ostala najčistejša simbolika gotiške dobe. Na veliki četrtek umije opat vsem bratom noge; tega dne se izvrši javna slavnostna izpoved grehov, ki so jih storili patri in lajiki zoper redovna pravila. Drug za drugim se vležejo na tla pred priorjeve noge. Nato prosi brat brata odpuščenja. Pri jutranji maši prejmejo vsi obhajilo in drug drugega poljubujejo v znamenju miru. Veliki petek je dan žalovanja.

Prazniki imajo v tem svetu čisto srednjeveški značaj. Dan pred praznikom so ob štirih popoldne večernice. Vsak praznik ima poseben ritual in posebne himne; v tem petju, ki je še ohranilo prvotni gregorijanski značaj, izraža menih vso svojo dušo. Takrat se jutranja molitev ob dveh ponoči začne s psalmom: »Gospod, odpri mi usta, da Te hvalijo.« V kapiteljski dvorani jim lektor prečita odnosno poglavje iz »Življenja svetnikov«.

Trapisti smejo jesti zgolj dvakrat na dan in sicer ob enajstih in petih. Pra-

vila določajo, da smejo uživati zgolj kruh, zelenjavo, sočivje in sadje. Niti gostje niso smeli pojesti v samostanski gostilni mesa in maščobe, ki so ga prinesli s seboj.

Pred kosilom gredo v cerkev, kjer pojo psalme, si izprašujejo vest in molijo opoidansko monte. Glooko pokriti s kapucami krenejo v refektorij; tudi tu zahtevajo od njih vzdržnost in sramežljivost, zakaj uživanje hrane takisto spominja na vlade telesa. Mize v jedilnici niso pokrite in so — izvzemši priorjevo — postavljene tako, da ne gleda drug drugega. Tu ne vidiš ne stolcev, ne naslanjačev, samo majhni in nizki sedeži brez naslonjala nudé prostor. Vse le toliko, kolikor je nezogibno potrebno. V skromnih pločevinastih posodah je že pripravljena juha, zelenjava in malo sadja. Jedo z leseno žlico in z nožem. Ponekod je dovoljeno tudi malo vina. Med jedjo zmešom kdo čita življenje svetnikov. Nenadoma dá prior znamenje, vsi vstanejo, zagrnejo kapuce čez čelo in odidejo v cerkev, prepevajoč psalma *Miserere mei* (*Usmili se me*) in *De profundis* (*Iz globine*). Gredo upognjeni skoro do kolena. Takisto je pri večerji. Če kdo razbije posodo alj stori sploh še tako skromen pregrešek, se mora javno kesati; vleže se pri vratih, da stopajo bratje preko njega in klečé beráči od brata do brata košček hrane. Podnevi ne smejo v spalnico, izvzemši v petek, ko se po zornici vsak za svojo špansko steno bičajo. Postelje so jim tako preproste, da nas bolj spominjajo krste. Najlepše je zvečer od večernic do *Salve Regina*. Melodije slednje hvalnice so srednjeveške, brez sentimentalnosti in patetičnosti, otroško pre-

proste in ganljive. Preden gredo k počitku, se globoko sklonjeni poklonijo drug za drugim priorju in sprejmejo njegov blagoslov. Potem nastane v tem čudnem svetu popoln mir.

Tako se živi v El Latrunu in v vseh trapistovskih samostanih, ki jih je na vsem svetu okrog sto. V El - Latrunu so zasadili trte in pridelujejo najboljše grozdje, kar ga premore Palestina. Vsako leto prodajo nekaj sto hektolitrov vina. V vrtovih goje smokve, mandlje in oranže.

Med svetovno vojno so skoro vsi patri in lajki zapustili samostan in odšli v Francijo, da izvrše svoje vojaške dolžnosti. Sedanji prior je bil polkovnik francoske vojske in je storil domovini lepe usluge, zlasti v Siriji in Palestini, ker je dobro poznal razmere in jezik domačinov. Po vojni so se vrnil, v kolikor niso ostali za večno na bojiščih. Njih mesta so se izpolnila z novimi.

Prevel Ibis

Lesorezi k temu članku so delo slikarja grafika E. Justina

Pierre Maçard

V afriškem pragozdu

Na severnih bregovih velike reke, ki teče med Kinchaso in Brazzavillo široko kot ocean, se razprostira glavno mesto francoske kolonije Srednji Kongo, sedež guvernerja Francoske Ekvatorialne Afrike, prostrane in neizmerno bogate dežele.

To mestece je štel leta 1921. samo kakih 1250 do 1270 belcev, nič več kolikor jih premore neznatna naselbina v Franciji. Toda po svoji legi se nič ne

more primerjati ž njim. Stotina malih vil, ki v njih ti ljudje stanujejo, je raztresena na malone neizmerno teritoriju. Hiše so bile tako daleč vsaksebi, da so se vzpenjale nalik liputanskim gradičem iz temnozelenega lisja otočičev ekvatorialnih dreves, ki jim je bila kolonizatorjeva roka prizanesla.

V tisti dobi sta skozi mestece vodili dve ozki ulici, ena proti severu, dru-

ga na zapad, a le-ta se je končala nekoliko pred pragozdom.

Ko sem se nekega majskega jutra 1921 izkrcal z malega parnika »Pie IX.«, ki me je prepeljal iz Kinchase v Brazzaville, je rahlo deževalo in ilovnato obrežje reke je bilo tako spolzko, da so nas morali nosači prijeti za roke in vesti po bregu navkreber.

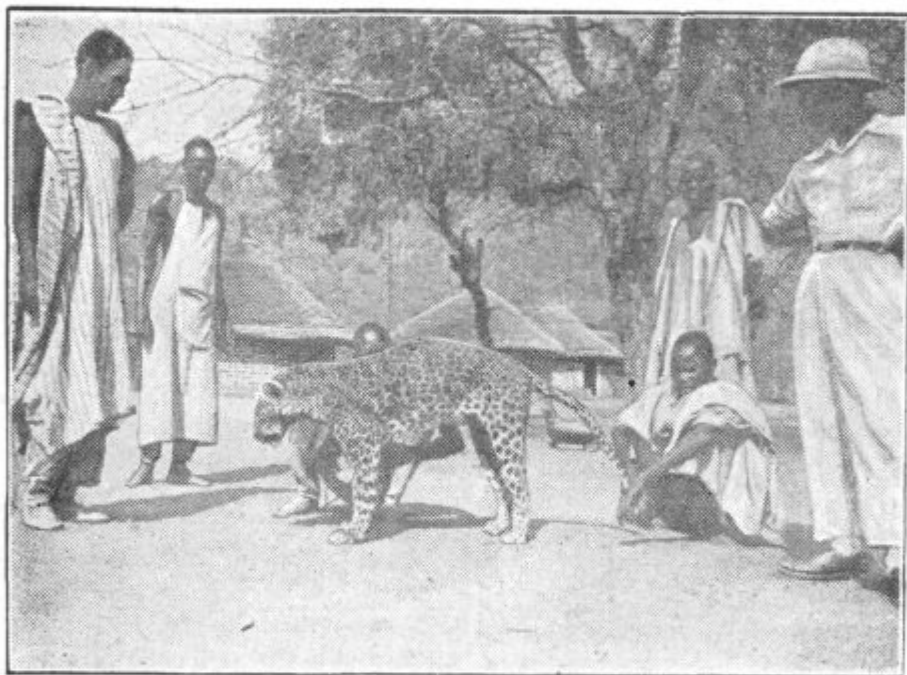
Naposled sem prišel na svoje mesto, kjer sem bil zelo toplo sprejet; vse križem so nam deževala vprašanja ljudi, ki so že pred davnim časom ostavili domovino in ki so hlastno požirali vse, kar smo jim vedeli povedati novega.

Bili smo si že kakor starí prijatelji in eden mojih novih tovarišev mi je nalil vrč.

»Glejte,« mi je dejal, »ravnati se morate po receptu Angležev, ki žive v kolonijah.«

»In kakšen je ta recept?«

»Evo vam modela,« je odvrnil in mi pokazal škatlico vžigalic. Nato mi je jel razlagati, da je princip za vsakogar, ki hoče, da si bo tod ohranil zdravje, vzeti vsak dan tri doze pijače po temle obrazcu: prva doza naj bo tolika, kolikor meri škatlica, ako jo postaviš pokoncu, druga doza v višini škatlice,

Ukročen leopard, ki je osemnajst mesecev spremljal raziskovalca zvesto kakor pes in mirno prenašal, da so se ljudje ž njim igrali.

Prvi dan ni nihče mislil na delo; treba se je bilo šele zživeti v nove prilike. Drugi dan je bil namenjen resnim stvarim; vsi smo se zbrali v lepi hišici, postavljeni na pilotih, in posedli okrog mizice, na kateri sta stali dve buteljki: ena z absintom, druga z grenkim piconom.

Zamorček mi je prinesel v veliki skledi ledu, ki je kar puhtel od vročine — bilo je več ko 40 stopinj v senci —, in štiri velike vrče, ki so držali vsak bližju liter tekočine,

postavljene počez, tretja doza pa v višini debeline škatlice, in ta doza se imenuje 25 odstotna.

Po tej teoretični razlagi je takoj prešel k praksi in mi nalil v vrč pet do šest centimetrov visoko absinta, toliko, da bi konja usmrtilo, in ko sem se branil, da bi izpil toliko otrova, mi je napovedal, da nikdar več ne bom videl Francije.

Vprašal sem ga, ali je ta »zdravila« treba jemati vsak dan.

»Dvakrat na dan, dragi tovariš; to je potrebno, če hočete uspešno k ljubovati našemu strašnemu podnebnju.«

Pozno zvečer sem se poslovil in odšel v sobo, ki mi je bila dodeljena in v kateri je prestolovala majhna zložljiva postelja — edino pohištvo skromne spalnice.

Nisem dosti spal; vroče je bilo tako, da me je dušilo. Zjutraj me je zbudilo petje neke čudne krilate živali, ki je prhutala v gumijevih drevesih okrog moje hišice. Z dreves je curljalo, kakor bi se bila vtila ploha izpod neba, ki pa je bilo azurno in jasno kakor nikjer. Bila je rosa: vsaka noč oblagodari ž njo to lepo ekvatorijalno floro, ki je toli bogata na zvokih in barvah.

Ko sem dobil svoja navodila, sem pripravil vse potrebno in drugi dan sem zapustil Brazzaville na čelu tridesetorice črnih vodnikov, nosačev in drugih pomagačev, ki so imeli biti štirinajst mesecev moji edini popotni tovariši.

To potovanje je bilo eno izmed najlepših v mojem pustolovskem življenju.

Polna tri leta sem hodil v ekvatorijalnem pragozdu in obhodil ozemlje, ki je dvakrat večje od Francije. Ta pragozd je eden izmed največjih in največičastnejših na zemeljski obli, pri čemer ne jemljem v račun neizmernih jas, poraslih za dobe deževja z visoko travo, kjer žive v tropah bivoli, antilope, sloni in neštete druge manjše živali, ki se ob pogledu na človeka razbegnejo na vse strani, po bliskovo kakor puščica, izstreljena z loka.

Ko smo imeli prvi dan hote za seboj, smo se utaborili na bregu Djouéja, v bližini ljanske brvi, ki so jo bili sloni nekaj dni prej porušili, zaradi česar sem bil prisiljen, da si izberem za taborjenje levi breg reke, ker daleč na okoli ni bilo plitvin.

Proti deseti uri zvečer sem ostavil svoj šotor in odšel prežat na pantre, katerih sledove smo bili odkrili. Bil sem kake tri kilometre od fabrišča na bregu neznatne rečice, ko mi je iznenada udarilo na uho presunljivo otroško kričanje.

Kaj se je dogajalo? Ali je kak leopard ugrabil zamorčka, ki je iz nepredvidnosti zašel predaleč iz vasi?

Ubral sem jo v smer, iz katere so prihajali kriki, ko je nenadoma vse utihnilo. Že sem bil v skrbeh, da nisem izgubil smeri, ko se je vikanje še huje ponovilo.

Zasopel sem postal, ne vedoč, kaj naj bi to kričanje pomenilo. Potem pa sem nadaljeval svojo pot in ni trajalo dolgo, ko sem zagledal skozi drevje soj velikega ognja.

Splazil sem se kar močji mirno med ljanami in goščavo naprej in kmalu me je ločila samo tenka stena listov od prizora, ki mi je ob pogledu nanj zastala kri v žilah.

Okrog velikega ognja je ždela kaka petnajstotica črncev in vsi so hrupno govorili v jeziku, ki mi je bil nerazumljiv.

Med ognjem in sklenjenim krogom človeških zveri je bilo nekoliko razstojja in tam se je zvijala črna žrtev, vsa povezana s konopcem, ki je rezal v meso.

Kaj se bo zgodilo? Nekateri izmed črncev so bili oboroženi z dolgimi noži, ki so jih vihteli z besom in silo, da bi z njimi lahko prebodli voľa.

Eden od njih je pušil konopljo iz velikanske pipe iz buče jajčaste oblike, ki je imela na enem koncu ilovnato glavico, na drugem pa kratko leseno cev. Bil je visok starec s skoro belimi lasmi; on je bil edini, ki je bil miren.

Naposled je, bodisi da mu je konoplja pošla, bodisi iz kakega drugega razloga vrgel pipo čez glavo nazaj in je jel glasno nekaj govoriti, pri čemer je kazal na človeško bitje, ki je bilo privezano in ki zdaj ni več kričalo.

Ob starčevi gesti se je nesrečnež jel novič otepati, skušaje se osvoboditi vezi, in njegovi kriki so novič pretrgali gozdno tišino. Nato je vstal velik črnc in v njegovi desnici se je zabliškal dolg nož, kakršne kujejo zamorci na roko in jih potem razbeljene pričvrstijo na bivolov ali antilopin rog. Z levico je pograbil nesrečno žrtev in jo postavil na noge. Zamorček je bil otrok in ni mogel meriti več kot meter deset. Kakšna usoda mu je bila namenjena?

Velikan je dvignil roko in njegov nož se je že dvignil v zamaš, ko sem z gnušom nameril karabinko in sprožil.

Strel je imel nepričakovan učinek. Jedva so utihnili vsi odmevi, ki jih je vrnil pragozd, je spet zavladala grobna tišina. Črnci so se bili razkropili na vse strani; nestalo jih je kakor dima v vetru, pokraj ognja pa so ostavili telo nesrečne žrteve.

Pograbil sem svoj lovski nož in prerezal dečku vezi, ki je boječ upiral vame svoje velike oči.

»No, malček, nič se me ne boj in vstani!«

Deček se ni ganil in ni odgovoril. Prijel sem ga za ramena in ga dvignil na noge, toda bil je tako slaboten in njegovo telo je bilo tako razboljeno, da bi bil padel, ako gâ ne bi bil prestregel.

Tako sem si ga naložil na hrbet in s karabinko v roki sem se podal na povratek v taborišče, kamor sem dospel šele po uri hoda, tako težak je bil moj tvor. Deček je bil neverjetno tolst in je moral tehtati najmanj sto funtov.

Ko sva bila doma, sem ga dal okopati, nato pa sem poklical tolmača, da ga izpraša.

in požro, ko je moja intervencija pognala nečloveške zverine v beg.

Dejal sem tolmaču, naj vpraša dečka, ali bi hotel ostati pri meni. Seveda je z veseljem pristal in je bil nastavljen kot pomožni kuhar.

Maeoto in moj kuhar Madenba sta dobila nalogo, da ga naučita kuhanja. Njegov odkriti obraz in njegove razumne oči so me preverile, da bo priden učenec. In v resnici je Malaou že čez mesec dni znal več kot sto francoskih besed in prav tako je znal šteti do sto.

Minili so kaki štirje meseci, kar je dečko prišel k nam. V ranem jutru smo bili ostavili vas M' Batto in zelo dolga etapa nas je ločila od Cilaguya, dru-

Viseč most iz lijan (rastlin-plazilk). Take mostove imajo v Kongu na rekah, v katerih žive krokodili in jih je zato nevarno prebroditi ali preplavati.

»Maeoto,« sem mu rekel, »vprašaj ga, zakaj so ga zvezali in zakaj mu je veliki črncet grozil z nožem!«

Tolmač je prijel malčka za roko in mu je jel prijazno prigovarjati, dokler ni le-ta začel pripovedovati svoje žalostne zgodbe. Bila je zgodba premnogih majhnih črncev tiste dobe, ki jih je naša civilizacija osvobodila in jim dala prilike, da postanejo ljudje kakor smo ljudje mi drugi.

Malaou je bil mlad črncet ljudozrskega plemena Yacomov (žudi ob reki). Njega so bili poglavarji, ko jim je pošlo meso, izžrebal, da ga speko na ognju

gega neznatnega selišča ob majhnem močvirju, kjer so rasle velike anane, katerih vonj je prijetno parfumiral gozd.

Bili smo se baš mukoma prerili skozi goščavje ananinih listov, ki so nosače nadležno zbadali v noge, ter si nabrali dehtečih sadov, ko je eden izmed mojih ljudi nenadoma zakričal in se zgrudil na tla. Velik trn se mu je bil zapicjal v podplat.

Ukazal sem torej ljudem, naj postanejo, in sem odredil, da se na mestu taborimo. Počemu bi hodili dalje, ali mar nismo imeli vsega v obilju, česar nam je mogel dati pragozd?

Nosači so zložili svoje zavoje in tovore na kup, potem pa so vsi polegli na tla in so jeli lupiti dehteče sadove, ki smo jih bili natrgali. Tudi jaz sem se zleknil pod drevo in sem željno srkal okusno meso velike anane. Bil sem utrujen; jedva da se mi je ljubilo dvigniti oči gor pod listni obok, ki so se izpod njega podili veliki netopirji in se obešali na veje s svojimi mogočnimi kremplji. Tudi moji ljudje so izmučeni ležali na tleh, kuharji pa so med tem pripravljali obed. Izpustil sem iz oči netopirje in se obrnil k malemu Malaouju, ki je vneto vrtil ponev nad ognjem. Čestital sem si sam pri sebi, da sem rešil pridnega zamorčeka — ko se je tisti mah po bliskovo odigrála pred mojimi očmi drama, ob katere pogledu je vse v meni odrevenelo.

Iz goščave je bil z naglico izstreljene puščice planil na dečka velikanski leopard in preden sem utegnil pograbit karabinko, mi je z mogočnimi, prožnimi skoki že izginil izpred oči.

Tisti trenutek sem se zavedel. Vzel sem karabinko, poklical dva moža, ki sta imela pri roki orožje, ter sem planil za zverjo.

Več kilometrov daleč smo šli po sledovih, toda le-teh je bilo toliko, da kmalu nismo vedeli, po katerih naj se ravnamo. Morali smo opustiti zasledovanje in prepustiti nesrečno žrtev njeni usodi.

Zalosten sem se vračal proti taborišču; tragedija malega zamorčeka me je presunila do živega. Tedajci me je Makoto prijel za roko in pokazal proti velikanskemu gumijevemu drevesu: tam gori je ždel na veji prekrasen panter, ki je po temni barvi prej nalikoval jaguarju, ter upiral vame fascinujoče zlate zenice.

Ta zver naj plača namestu one, ki mi je ugrabila mojega Malaouja! Dvignil sem karabinko, pomeril in poslal v pantra trideset gramov svinca. Pogodil sem ga; kakaj zver se je vzpela kakor prožno pero, se zavihtila v velikanski skok in padla v mogočni paraboli na tla. V poslednjih drhtljajih je zarjula in se zleknila.

Bil je velik in lep samec, ki nam je dal prekrasno kožo. Z dragocenim plenom smo se vrnili v taborišče, toda brez našega dragega Malaouja.

Drugi dan smo se odpravili dalje. Tih in žalostno; bilo nam je, kakor bi šli za pogrebom...

Obročkanje ptic in njih selitve

3

Ptice na dlani

Obročkanje odkriva tudi značaj raznih ptičjih vrst in posameznikov. Ujetje in obročkanje jih večinoma jako malo vznemirja. Osvobojeni zlete večkrat na bližnjo vejo, kjer si gladijo razkuštrano perje ali pa nadaljujejo celo z iskanjem hrane. Neki vresečijo in čivkajo, sekaajo s kljunom po prstih obročkarja, drugi se kar nič ne razburjajo, leže mirno in apatično in po končani proceduri odlete, kakor da se ni nič zgodilo. Neka pevka, ki so jo ujeli 30 krat, je vselej, dokler jo je obročkar držal v roki, pela na vse grlo.

Če obrneš ptico, ki si jo ujel, čez nekaj časa na hrbet in odpreš dlan, potem obleži običajno nepremično in z zaprtimi očmi. Nato se po bliskovo obrne ter odfrči. Razne vrste kažejo precejšnje razliko glede tega, kakor hitro prehajajo v hipnotično stanje, različke pa so tudi med posamezniki. Zelo občutljivi so v tem oziru vrabci in tudi divje

race. Trditev, da izgubi ptica v tem položaju občutek ravnovesja, ne drži. Neredko obsede ptice na odprti dlani za nekaj časa nepremično in z napol zaprtimi očmi.

Kako dolgo žive ptice

Obročkanje nam nudi važne podatke glede življenjske dobe raznih vrst. O največjem delu v enem kraju obročkanih ptic ni nikoli več nobenega poročila. To priča, da izgine najbrž velik del teh živali kot žrtev številnih sovražnih sil. Neko šojso so ujeli v šestih zaporednih letih, škorce po štiri leta; neka črnoglava čaplja se je znašla v mreži šest let po obročkanju. Divja raca, ujeta v močvirjih države Utah, je bila 12 let pozneje ustreljena v Kaliforniji.

Obročkanje odkriva ptičja pota

Obročki, ki jih vračajo od ubitih ali ujetih ptic iz raznih krajev, odkrivajo

poti posameznikov iz raznih vrst. Rdečega ščinkavčka, obročkanega v Kaliforniji meseca marca, so že junija ujeli daleč na severu v državi Washington. Poprej so bili mnenja, da odlete kalifornski ščinkavci poleti samo v bližnje gorate kraje. Taščica, obročkana meseca julija v Minnesoti, se je znašla več ko leto dni pozneje na južnem koncu mehikanske planote. Morskega vra-

do Baffinovega zaliva, jih treba na teh gnezdiščih čuvati z vso skrbnostjo. In tam jih treba tudi obročkati, če hočemo določiti njih prezimovališča v raznih delih Unije in Mehike. Gospodarska korist teh ptic zavisi od praktičnih in učinkovitih sredstev za njih varstvo.

Obročkarji na vališčih

Za to je Biološki zavod poslal leta 1924. posebno ekspedicijo do močvirij ob izlivu Yuhona na Alaski. Kraj se je izkazal kot imenitno zbirališče raznih gosjih rodov, labudov, gag in drugih rac, pa tudi brodnic, n. pr. deževnikov in sabljark. Tam obročkane gosi in race so potem ustrelili v Britski Kolumbij, v državi Washington, v Bregonu in največ v Kaliforniji. Od 153 obročkanih kanadskih gosi je bilo javljenih 39. Druga ekspedicija je l. 1926. šla v severovzhodno Alasko, kjer je obročkala gosi in druge ptice, ki so se pozneje pojavile v kanadski Alberti, v Idahu in Nevadi, torej tudi zapadno od 100 poldnevnika.

na, obročkanega blizu Quebeca v Kanadi meseca julija, so ustrelili že decembra na Floridi. Morska lastavica iz države Maine je bila štiri leta pozneje ob Gvinejskem zalivu v Afriki. Dve kaspiski morski lastavici z jezera Michigan sta bili leto dni pozneje ujete na Novi Škotski v južnem Atlantiku. Velika modra čaplja iz Minnesote je našla smrt ob Panamskem prekopu. Izmed 1000 rac, obročkanih v Utahu, so 174, torej 17% našli daleč na raznih krajih Sev. Amerike. Nekatere so morale preleteti nevadske puščave in Sierru Nevada, da so prezimile v Kaliforniji, druge so preletele Skalno gorovje. Ta primer in drugi dokazujejo, da ne lete selivke večno na jug ali sever, temveč tudi v druge smeri in da tvorijo nekatere pokrajine, koder se zbirajo selivke v velikem številu, važne rezervoarje za vso Unijo. Kažejo pa tudi na potrebo po splošno veljavnem zakonu o varstvu ptic selivk. Ker pa gnezdiijo osobito lovne ptice selivke po vsem severnem delu kontinenta od Beringovega morja

Po vsem, kar je dozdej dognano, se dele namreč selivke Sev. Amerike v dve jasno ločeni skupini: prva zavzema pokrajine zapadno od 100. poldnevnik, torej bolj suhi del, druga pa države vzhodno od črte, ki imajo več padavin. Iz tega sledi, da bi ptičji svet ene polovice lahko dobesedno iztrebili, ne da bi s tem drugo polovico resno ogra-

žali. To odkritje pa je za razvoj varstva ptic velike važnosti.

Število obročkov, najdenih na pticah, ki jih ni ubila človeška roka, priča, v kakšni stalni opasnosti živijo ti prebivalci poljan in gozdov. Človeku se zdi življenje spreletavajočega se in prepevaločega ptiča veselo, toda umrljivost je med pticami velikanska in samo izredna plodovitost čuva rod smrti.

Vihari ugonablajo ptice

V nenadnih mrzlih viharjih za časa selitve pogine več ptic ko ob drugih prilikah. Raziskovanja so dognala, da je nepričakovan snežen vihar ugonobil ogromno število ostrogarjev, ki so potovali na sever. Prav tako je opasen raznim vrstam malih pevk. Po takem viharju so vsa dupla in vse hišice polne mrtvih ptic, ki so iskale zavetja, pa so zmrznile. Telegrafске in telefonske žice povzročajo smrt mnogih ptic ne samo ponoči, ampak tudi ob belem dnevu. Svetilniki s stalno lučjo vabijo nebroje v smrt. K temu je še prištetih dobe z nedostatno hrano, sovražniki med pti-

cam in sesavci, človeka kot lovca, onesnaženje voda po tovarnah in še več takih smrtonosnih izumov. Tudi brzi avtomobili ne prizanašajo pticam na cesti.

Civilizacija vpliva na ptičji svet

Tolažilno je, da nudi kulturni človek neškodljivim ali koristnim pticam svoje varstvo. Razen tega jim pripravlja v Uniji, Kanadi in tudi drugod pribežališča ogromnega obsega. In reči smemo, da je sedaj v Sev. Ameriki več drobnih ptic, ko kdaj poprej. Pač pa ne bo število divje lovne perjadi nikoli doseglo nekdanjih ogromnih krdel, ki so živele nekoč na neskončnih, sedaj izsušenih barjih in močvirjih. Želeti je, da bi se vse ekspedicije na daljni sever in vse znanstvene postaje ob gnezdiščih divjih ptic lotile obročkanja. S tem bi znanost pridobila dragocene podatke o ptičjem življenju v arktičnih pokrajinah, ki so jih odkrili Greely, Peary in drugi raziskovalci. (Po »The National Geographic Magazine — J. B.)

Alphonse Daudet

Dve krčmi

Nekega julijskega popoldne sem se vračal iz Nimesa. Bila je strašna vročina. Pod velikim srebrnim solncem, ki je napolnjevalo vse nebo, se je med oljčnimi nasadi in malimi hrastiči vila v nedogled bela cesta, iznad katere se je dvigal prah. Nikjer oblačka, nikjer najmanjšega vetra. Slišalo se je samo brnenje razbeljenega ozračja in ostro čvrčanje murnov, ki so delali tako oglušujočo godbo, kot da bi bil to odmev tega neizmernega svetlobnega brnenja.

Že dve uri sem hodil po tej pustinji, kar se iz prašne ceste pojavj pred mano skupina belih hišic. Bila je naselbina Saint Vincent: pet ali šest hiš, nekaj dolgih žitnic z rdečimi strehami in sredi venca revnih smokey posušeno korito; prav na koncu vasice pa sta stali dve veliki krčmi, vsaka na eni strani ceste in z licem druga proti drugi.

Sosedsstvo teh dveh krčem je bilo nekaj zelo čudnega. Na eni strani je stalo novo poslopje, kjer je vrvelo življenje in so bila odprta vsa vrata; pred poslopjem je stal poštni voz, kadičlo se je iz konj, katere so izprezali, potniki

so izstopili in v naglici pili kar na cesti v kratki senci zidov; dvorišče je bilo polno mul in voz; pod lopami so ležali vozniki in čakali, da mačo zahadi. Znotraj je bilo slišati pitje in kletve, nekdo je razbijal s pestjo po mizi, kozarci so žvenketali, udarjale so biljardne krogle in pokali izletava oči zamaški. Iz vsega tega hrupa pa se je razlegal vesel zvonki glas, ki je pel, da so se tresle šipe:

Prelepa Margareta
je v ranem jutru vstala
in s kanglico srebrno
k studentu odskakljala...

Nasprotno pa je bila gostilna na drugi strani ceste mirna in kakor zapuščena. Pod kapom je rasla trava, polkna so bila razbita, nad vrati je visela rjava vejica božjega drevca, ki je bilo podobno stari metli in prag je bil podložen s cestnim kamenjem. Vse to je bilo tako siromašno in usmiljenja vredno, da bi storil dobro delo, kdor bi se tu ustavil in popil kozarec vina.

Ko sem vstopil, sem zagledal dolgo pusto in mrko dvorano katero je močna svetloba, ki je lila skozi troje nezastrtih oken, delala še bolj mrko in pusto. Tu je dremalo v nezdravem in zatohlem zraku nekaj šepastih miz, na katerih so ležali zaprašeni kozarci, razbit biljard je močel svoje štiri luknje kakor berač kapo, tu je stal rumen divan in stara pisalna miza. In muh, muh! Še nikdar jih nisem videl toliko: lezle so po stropu, po šipah, po kozarcih in po zidu... Ko sem odprl vrata, je nastalo tako brenčanje in šumenje kril, kot bi bil stopil v panj!

Na koncu dvorane je stala pri oknu ženska. Bila je obrnjena proti šipi in zelo pazljivo gledala ven. Dvakrat sem jo poklical:

— Hej, krčmarica!

Počasi se je obrnila in videl sem reven kmečki obraz, ki je bil ves zgrbančen, razoran in prstene barve. Okoli vratu je imela dolge rdečkaste čipke, kakršne nosijo pri nas stare ženice. Ali ona ni bila stara, le solze so jo vso izpile.

— Kaj želite? me je vprašala in si otirala oči.

— Malo bi se vsedel in kaj popil.

Začudena me je gledala in se ni premaknila z mesta, kakor da ne razume.

— Kaj ni tukaj gostilna?

Žena vzdihne: — Da, da... je gostilna, če baš hočete... Toda zakaj ne greste v ono gostilno nasproti kakor drugi? Tam je vse bolj veselo...

— Tam je preveseło zame. Rajši sem pri vas.

Nisem čakal odgovora, ampak sem se kar vsedel.

Ko je uvidela, da resno govorim, se je urno zasukala, odpirala je predale, premikala steklenice, brisala kozarce in odganjala muhe... Bilo je videti, da ji je prihod potnika, ki mu je bilo treba postreči, izreden dogodek. Zdaj pa zdaj se je nesrečnica ustavila in se z rokama prijeła za glavo, kakor bi obupavala, bo li mogla to izvršiti.

Nato je odšla v zadnjo sobo; slišal sem, kako je zvenkčala z velikimi ključki, kako se je trudila okrog ključavnice, kako je snažila košarico za kruh, jo iztepavala in izpihavalala prah in pomivala krožnike. Včasih je vzdihnila in pritatejno ihtela.

Čez dobre četrt ure sem imel pred sabo krožnik suhega grozda, ko kamen trdega beaucairskega kruha in steklenko vina.

— Izvolite! spregovori ta čudovita ženska in naglo odstopi, da zavzame svoje prejšnje mesto.

Pri sem in sem jo hotel spraviti v pogovor.

— Nimate mnogo gostov, kajne, uboga žena?

— Oh, ne, gospod, nikoli nikogar!... Ko smo bili sami v tem kraju, je bilo vse drugače; pri nas se je ustavljala pošta, v času, ko love divje gosi, so pri nas obedovali lovci, vozovi pa so se pri nas ustavljali celo leto... Ali odkar so se nastanili sosedni, smo se zgubili. Vsi gredo rajši tja. Pri nas se jim zdi preveč žalostno... Saj res, naša hiša ni baš prijetna. Jaz nisem lepa in muči me mrzlica, obe mali pa sta mi pomrli... Na oni strani pa je sam smeh. Gostilno ima lepa Arležanka, ki nosi čipke in trojno ogrlico. Poštar je njen ljubimec in zato se pri njej ustavlja pošta. Poleg tega ima ona tudi lepe sobarice... Zato ima vedno dovolj posla. K njej prihaja vsa mladina iz Bezoncasa, iz Redessana in Jonquièresa. Vozniki gredo po daljši poti, samo da gredo tod... Jaz pa sem tu ves dan sama brez žive duše in se sušim...

To je govorila s pretrganim in malomarnim glasom, ne da bi odmaknila čelo od okna. V gostilni na nasprotni strani jo je moralo nekaj silno zanimati.

Neenadoma nastane na drugi strani ceste silen hrup. Poštni voz se je odzihbal v prah. Slišati je bilo samo pokanje z bičem, glas poštarjeve trobente in vrišč deklet, ki so priletela na vrata:

— Adijo!... adijo!... in oni močni glas je iznova zapel:

In s kangljico srebrno
k studencu odskakljala,
s tremi se vojaki
tamkaj je sestala.

Ob tem glasu je krčmarica zadržetela po vsem telesu, se obrnila proti meni in spregovorila:

— Ali čujete? To je moj mož. Kaj ne poje lepo?

Osudel sem jo pogledal.

— Kako, vaš mož? Kaj tudi on tja zahaja?

Tedaj mi je žalostnega obraza, a vendar zelo blago odgovorila:

— Kaj hočete, gospod! Taki so možje, solz ne morejo gledati, jaz pa vedno jokam, odkar sta mi umrli mali... Ta velika jazbina, kjer ni nikdar nikogar, pa je tako pusta in žalostna. Zato gre moj

ubogi Joško, ko mu tukaj postane preveč dolgčas, na drugo stran pit, in ker ima lep glas, ga Arležanka naganja k petju. Pst! ... že zopet poje!

Vsa se je tresla, razprostrla roki in začela jokati, in je bila še grša. Taka je

stala kot v zanosu pred oknom in poslušala, kako poje njen Joško za Arležanko:

Prvi jo nagovori:
»Pozdravljena, predraga! ...«

(*Poslovenil Joža Gregorič*)

Naši palčki

V družbi senic letajo često majhni ptički, čijih peruti in repi so olivno-rjavi, dočim se njih glavice svetijo v zlatorumeni boji. To so naši ljubki palčki ali kraljički, najmanjše ptice v Evropi, ki živijo po vsem svetu, izvzemši Španijo. Eni se selijo, drugi pa so stalni prebivalci naših gozdov. Prvi so poletni, drugi pa zimski palčki.

Zimski palčki morajo pogosto kakor senice plačati svojo zvestobo do rodnih gozdov z lastnim življenjem. Skupno s senicami iščejo po drevju jajčeca in ličinke mrčes, ki jih je vedno do-

Toda zakaj se ne udeležujejo te gostije tudi lačni palčki, ki od daleč opazujejo pojedino? Zato, ker je celo konoplino seme preveliko zanje. Ubogi palčki stoje na strani in pazijo, kdaj odleti kaka drobtinica konoplje, da jo poberejo in utešijo glad.

Ko se bliža pomlad, se palčki vrnejo na svoja drevesa in niti ne pogledajo več konoplje, kajti jajčeca in ličinke škodljivih hroščev so zanje najslajša jed. Brez prestanka skačejo od veje do veje, pojo in cvrčijo, da je veselje. Ko se zaljubijo, prično misliti na lasten dom. Toda med palčki je običaj, ki ni preveč v skladu z našo dobo. Mali so prog je sicer zaljubljen in silno nežen, toda zgraditev gnezda prepušča z neverjetno ravnodušnostjo skrbni ženici. Samica gradi gnezdeca sama skozi dva najst dni, znosi vanj mehko perje, nato pa podari gospodu soprogu, ki je do sedaj le gledal in prepeval enajst jedva 10 mm debelih jajčkov. In gospod soprog je tako zadovoljen, da prične neti svoji družici najlepše pesmice, ki jih prepeva tako dolgo, dokler se ne prikažejo iz jajčkov majčkene glavice njegovih potomcev. Ves spremenjen prične skrbeti oče za hrano ter jim neumorno prinaša najboljše ličinke. Ko mladiči odrastejo, se družina razide, kajti starši morajo takoj zopet skrbeti za drugo gnezdece.

Poletni palčki se precej razlikujejo od zimskih. Niso tako družabni ter so najrajši sami. Tudi skačejo hitreje in spretnješe. V naše kraje se vrnejo koncem marca ali v začetku aprila in ostanejo pri nas približno do oktobra. Sami ali največ po dva skupaj se naselijo v krajih, kjer je dosti smrek in podobnih dreves.

—Is.

Zaradi tehničnih ovir je danes izostala običajna umetniška priloga.

volj, dokler je vreme ugodno. Kakor hitro pa zapade sneg in pokrije ter oledeni skorje dreves, so ubogi palčki prepuščeni na milost in nemilost vremenu, ker se ne morejo več držati na zmrznjenih vejah in so njih kljunčki preslabi, da bi mogli iskati hrane za zamrznjeno in z ledom pokrito skorjo. Glad in mraz sta njihova neizprosna sovražnika. Ze po šestnajsturnem postu morajo umreti od lakote.

K sreči pa je še precej dobrih ljudi, ki radi krmijo pozimi lačne ptice. Nasujejo jim na krajih, ki jih ne more pokriti sneg, konoplina semena, ki rešijo tolikim pticam pevkam življenje.